

J. M. Salenius

60

Kuvia Vanhasta Suomesta

KUVAUKSIA
VANHASTA SUOMESTA

PIIRRELYT

J. M. SALENIUS.

VIIPURI 1913,

KARJALAN KIRJAPAINO O.-Y:n KIRJAPAINO.

I.

Silmäys Vanhaan Suomeen.

V. 1812 Viipuriin kokoontuneelle »järjestämiskomitealle», joka keräsi paljon tietoja Vanhan Suomen oloista ja teki ehdotuksia näitten uudelle kannalle järjestämiseksi, ilmotettiin, että Vanhan Suomen eli Viipurin kuvernementin pituutta Ahvenkoskelta Karjalan perille saakka oli $36\frac{1}{3}$ Suomen peninkulmaa ja Systerbäckistä Rantasalmen Vahersalolle $20\frac{4}{5}$ peninkulmaa. Pinta-alaa oli $380\frac{261}{700}$ Suomen neliöpeninkulmaa. Systerbäckin kivääritehtaan alue (1 neliöpeninkulma) jo oli määrätty yhdistettäväksi Pietarin kuvernementtiin, mutta keisari 12 p. maalisk. (29 p. helmik.) v. 1812 liitti sen Viipurin kuvernementtiin. Raja heinäkuussa v. 1812 pantiin kulkemaan Systerbäckski raslivasta puroa myöten Lisinon kylän tiluksiin asti. Turun rauhan jälkeen Kyminkartanon läänin maaherra K. J. Stjernstedt ja Venäjän kenraali Hannibal olivat olleet Ruotsin ja Venäjän valtakuntien välisen rajan sovittelijoina, mutta monessa paikassa se riidanalaiseksi oli jäänyt. Vv. 1785 ja 1786 käytiin Vanhan Suomen rajat Pietarin ja Aunuksen kuvernementteja vasten. Maanmittaria ja valtuutettuja tuli kummaltakin puolelta tähän toimeen. Syyskesällä

v. 1785 käytiin rajat Viipurin kuvernementin piirikuntien välillä. Piirintuomari Andreas Virenius, järjestystuomari Gustaf Bergstein, Viipurin alemman maaoikeuden aatelinen jäsen Aron Kelberg, Viipurin piirin maamittari Jakob Stråhlman, Käkisalmen piirin maamittari Johan Åberg y. m. sitä toimittivat ja siitä on asiakirjoja säilynyt myöskin Viipurin läänin arkistossa.

Kenraalikuvernööri Steinheil maaliskuussa v. 1812 määräsi, että raja Pietarin ja Aunuksen kuvernementteja vasten taas oli käytävä.

Viipurin läänin vaakunassa oli kolme kruunua punaisella pohjalla ja kaksinkertainen kultainen W sinisellä pohjalla. Sitä vaakunaa kannattamassa oli kaksi sen takana seisovaa kerubiinia, joilla oli punaiset hunnut ja keltaiset vyöt. Järjestämiskomitea ehdotti, että lääninvaakuna sovitetaan valtakunnan vaakunan (kaksipäisen kotkan) keskukseen ja kerubiinit jätetään pois. Kihlakuntien vaakunat samoin olivat asetettavat valtakunnan vaakunaan ja näitten yläpuolelle läänin kultainen W siniselle pohjalle, alapuolelle kihlakunnan järjestysnumero viheriälle pohjalle.

Marraskuussa v. 1754 Vanhan Suomen papisto oli hallitukselle lähettänyt jotenkin täydellisiä tietoja lutherilaisten seurakuntain asukasten luvusta. Viipurin ja Käkisalmen maakunnissa yhteensä oli 65,770 henkeä (kreikanuskoisia paitsi näitä kentiesi 10,000) ja Kyminkartanon eli Lappeenrannan maakunnassa 37,984. Vanhassa Suomessa silloin siis oli väkeä noin 120,000 henkeä. V. 1785 Vanhassa Suomessa oli 176,854 henkeä; v. 1802 210,000 henkeä.

II.

Maalaisten elinkeinot Vanhassa Suomessa v. 1812.

Vanhan Suomen kruununvoudit eli maakommissariukset v. 1812 virkansa puolesta antoivat järjestämiskomitealle selkoa kihlakuntansa asukkaitten elinkeinoista ja rakennuksista. Samalla muutamit heistä ilmoittivat olevansa kahdella päällä Savonko vai Karjalan maakuntaa heidän kihlakuntansa oli. Kruununvoudi Virenius sanoi Lappeen kihlakunnasta, ettei se ollut kumpaakaan.

Savupirttejä eli mustia tupia oli Jääsken kihlakunnassa aivan yleisesti ja varakkaimmilla oli niissä 2 lasikkunaa, mutta köyhemmillä ainoastaan lautaluukku. Seinät olivat veistämättömät. Lappeen kihlakunnassa varsinkin Säkkijärvellä ja Luumäellä, (jotka silloin siihen kuuluivat) oli savupirttejä, mutta joka pariskunnalla tavallisesti oli pieni eri makuuhuone uunineen. Muualla pirtti oli yhtenä jakamattomana. Vähin luku savupirttejä oli Kymin kihlakunnassa ja siinä niitä oli jälellä varsinkin Virolahdella ja Valkealassa. Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa pirtti oli neliönmuotoinen, joka seinä 3—5 sylvä pitkä. Uuni oli savesta tehty ja torveton. Käkisalmen pohjoisessa kihlakunnassa oli enimmäkseen savupirttejä. Kreikanuskoisten pirtit muakvuuden vuoksi olivat rakennetut kiinni läävään. Katot olivat tehdyt laudoista tahi maloista ja tuohista. Lappeen kihlakunnassa pantiin myöskin kourukatkoja, se on pyöreitä päältä päin koverrettuja palkkeja ja Lemillä sekä Taipalsaarella oli tuohien päällä pieniä pyöreitä kiviä.

Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa oli liista- eli sälekattoja, pohjoisessa lautakattoja, Kymin kihlakunnassa myöskin turvekattoja. Kellaria ei ollut, mutta Käkisalmen kihlakunnassa säilytettiin juotavia tuvan lattian alla. Pimeään aikana yleisesti poltettiin päreitä. Ainoastaan jouluna tahi jonkun herrasmiehen tultua asioille talista tehty kynttilä asetettiin rikkaampien pöydälle. Niitä poltettiin vuodessa korkeintaan 20. Porstuan toisella puolella oli toinen pirtti (Käkisalmen kihlakunnassa »tupanen» eli »esitupa»), jossa säilytettiin astioita, maitoa sekä ruokavaroja ja jossa käsikivi oli. Ulko- huoneet (aitat, läävät, tallit, riihet) olivat hajallisesti asetetut ja nauriita sekä potaatteja pidettiin talvella maakuopissa. Koska Vanhan Suomen kaupungeissaakaan ei ollut vuorattu ja maalattu kaikkia taloja, niin maalla vielä vähemmin käytettiin vihtrillää ja punamaalia seinien voitelemiseen.

Kun kruununvoudit koettivat selittää maanviljelyksen kehittymättömyyden syitä, toivat he esiin erilaisia mielipiteitä. Lappeen kihlakunnassa oli talonväki, erikseen muuttamatta, jakautunut pienimmiksi ruokakunniksi, joten yhdessä talossa oli 3—4 isäntää ja emäntää. Kun toinen saattoi olla ahkera, toinen laiska, ei sovussa hoidettu metsiä ja peltoja, ei talosta paljon myyty, vaikka myyntipaikkoja olisi ollut. Mutta Käkisalmen eteläisen kihlakunnan kruununvouti Ruin valitteli, että yhteisistä taloista pyrittiin muuttamaan erilleen niin, että taloon jäi ainoastaan 1—3 miestä. Talonpojat olivat myöskin liian hitaita ja saamattomia. Koska kylän ja useankin kylän maat olivat yhteiset, kaivattiin yleisesti isoajakoa. Käkisalmen pohjoisessa kihlakunnassa ei ollut edes

sovintojakoakaan. Sotaväen majoitukset, kruunun ajot ja metsänhoitolaitos myöskin olivat haitanneet maanviljelystä ja Jääsken sekä Kyniin kihlakunnissa jo oli liiaksi totuttu ajamaan rahtia Uuteen Suomeen, joten varsinkin varakkaammat miehet usein olivat poissa kotoa. Maaperä yleisesti oli auhtoa, hiekansekaista, kivistä ja laihaa; Lappeen kihlakunnassa oli myöskin urpasavea. Laatokan rannoilla oli parempaa peltomaata ja siellä kylvettiinkin tiheämpään, kuin muualla. Halla kävi usein Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa, Lappeella, Joutsenossa, Luumäellä y. m. Lappeen kihlakunnassa saatiin rukiista 8:s jyvä, kevätkylvöistä 5—6:s; Kyniin kihlakunnassa edellisiä 6—8:s, jälkimäisiä 4—6:s; Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa edell. 5:s; jälkim. 3—4:s, mutta Laatokan rannoilla pohjoisessa kihlakunnassa rukiita 8—9:s jyvä. Omat viljat eivät joka paikkakunnassa talonväelle riittäneet. Käkisalmen pohjoisessa kihlakunnassa omalla viljelyksellä saatiin tuskin

¹/3 tahi ¹/4 siitä, jota leiväksitarvittiin. Ojia oliruvettu kaivamaan peltoihin varsinkin suuremmilla jakamattomilla tiloilla. Kymin kihlakunnassa ne olivat jotenkin yleiset. Lannan sekaan ajettiin kujamaahan kuusen-havuja, jos oli paikkakunnalla kuusimetsää, muuten suomutaa ja liejua. Paljon siihen myöskin luotiin läävästä olkia. Aidat peltojen ympärillä olivat seiväsaitoja; sangen vähän niitä oli kivistä pantuja. Viljelys oli kolmi- ja kaksivuoroinen ja parhaimmalla kannalla Kymin kihlakunnassa, jossa maita enimmäin oli jaettu kylille ja taloille.

Koska pellot olivat pienet ja kansa vanhastaan oli mieltynyt kaskenperkuuseen, oli tämä aivan yleinen ja

suuri osa talon viljasta saatiinkin kaskilta. Kaadettiin sekä lehti- että havumetsää, aikaisemmin melkein pä ilman edeltäkäypää katselmusta, mutta sitten kansan valitsemien metsätaarostien ilmaiseksi toimitettua tarkastelua. Nämät vaan katsoivat, ettei kaadettu tukkipuita. Kymin kihlakunnassa edellisenä syksynä ilmoitettiin nimismiehelle, että aiotaan kaataa kaski. Hän ja metsätaarasti sitte tulivat katselemaan. Ennen kasken sytyttämistä oja oli kaivettava sen ympärille ja palotaarasti katsoi, että varovaisia oltiin.

Vasta myöhemmin kuin kaskia, ruvettiin yleisesti viljelemään soita. Nämät usein olivat kyläkunnan yhteisesti raatamia. Niitten pohjana oli soraa ja hiekkaa. Suota ensin ojitettiin, sitte kaadettiin puut ja seuraavana vuonna poltettiin, kynnettiin ja kylvettiin. Kun elot oli niitetty suolta, kydötettiin soita taas uudestaan. Kymin kihlakunnassa suohon kylvettiin joka toinen vuosi ja sillä puolella soita ei viljelty varsin paljon. Kun suolla 3—8 vuotta oli kasvanut viljaa, viimeiseksi kauraa, jätettiin se heinää tahi metsää kasvamaan.

Viljeltiin rukiita, ohria, kauruja, tattaria, sangen vähän vehnää, herneitä, papuja, kaalia, nauriita, lanttuja, potaatteja eli omenia («potatoes»), humaloita, pellavia ja hampuja. Kaurat ja tattarit kasvoivat enimmäkseen kaskimailla. Melkein vaan mustia kauruja kasvatettiin Lappeen puolella, muualla mustia sekä valkeita, Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa enimmäkseen valkeita. Kesäruista viljeltiin vähän Käkisalmen pohjoisensa kihlakunnassa, tattaria jotenkin vähän Kymin puolella ja Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa. Herneet ja pavut olivat Lappeen puolella tummanruskeita. Pellavia

ja hamppuja kasvatettiin talon tarpeiksi. Ne kasvoivat lyhyiksi, mutta hienokuituisiksi ja niistä siis valmistettiin hienompiakin kankaita. Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa viljeltiin näitä vaatekasveja jotenkin vähän, koska ne kypsyivät samaan aikaan, kuin ruis. Samassa kihlakunnassa köyhät viljelivät vähän tupakkaa, mutta varakkaammat ostivat Venäjänlehtiä. Lappeen kihlakunnassa kylvettiin vähennetyn manttaalin maahan 25 tynnyriä rukiita, 47 tynn. ohria, kauroja ja tattaria! Kymin kihlakunnassa 15 t. rukiita, 5 t. ohria, 10 t. kauroja, 1 tynnyri herneitä ja papuja, 8 kappaalaa vehnää ja tattaria.

Potaattien eli maaperunani (»jordpäron») eli Vanhassa Suomessa »kartohvelien» viljelyksessä ja säilyttämisessä vielä oltiin jotenkin äkkinäisiä. Papit, nimismiehet ja muut säätyläiset osottivat tässä asiassa hyvää esimerkkiä, antoivat köyhille ilmaiseksi siemenpotaatteja ja kehottivat tätä ravitsevaa kasvia viljelemään. Uudessakin Suomessa herraskartanoissa ensin viljeltiin potaatteja, esim. Hauhon pitäjässä jo v. 1756. Myöhemmin ei annettu immisioonia maataloihin, jos ei viljelty niitä. Vanhan Suomen kansakin vähitellen rupesi itse ostamaan siemenpotaatteja, mutta hallitus ei niitä paljon antanut. Kuvernööri Emin'in käskystä kruununvoudit kuitenkin kuulutuksilla innostuttivat kansaa potaatteja melkoisesti kasvattamaan. Lappeen kihlakunnan kruununvoudi sanoi v. 1812 potaatinviljelyksen useimmilla tiloilla alkaneen 5—6 vuotta sitte, vaikkei tietty sille kasville valita sopivaa maata. Hän lisäsi: »jos edes säätyläiset älyäisivät potaateista valmistaa viinaa, niin talonpojat suuremmalla innolla rupeaisivat niitä kasvat-

tamaan». Niitten viljelys Käkisalmen kihlakunnassa vasta oli alullaan.

Humalistoja ei juuri käsketty laittamaan ja laajentamaan, mutta niitä oli useampien talojen luona, Käkisalmen kihlakunnissa kuitenkin vähän. Venäjän humalat olivat parempia ja väkevämpiä ja Suomen humaloita sentähden ei kysytytkään ostettavaksi.

Kasvitarhoja ei ollut. Käkisalmen kaupunkiin ja herraskartanoihin oli istutettu mesiomenapuita, mutta ne eivät menestyneet.

Maanviljelystöissä käytettiin hevosia, eikä ollenkaan härkiä. Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa oli hevosia 8,621.

Riihissä oli lattia savesta, kivistä tahi lankuista tehty. Kymin kihlakunnassa ei pelloille tehty lyhteistä närtteitä, mutta kyllä metsäraateille. Muualla köyhät puivat kaikki elot syksyllä, mutta rikkaammat jättivät paljon viljaa närtteisiin, joten linnut ja rotat söivät niistä $\frac{1}{20}$. Jyvääittoja monessa paikassa ei ollutkaan.

Kotitarvemyllyjä ja lahjotusmaitten myllyjä ei verotettu, mutta olipa verotettujakin myllyjä sangen paljon.

Varastomakasiinien perustaminen joka pitääjän säädettiin 13 p. jouluk. v. 1799. Niihin oli joka revisionihengen puolesta tuotava 3 tshetverttiä rukiita ja yhtä paljon toukoviljaa. Mutta huolimattomasti niitä suoritettiin ja vastahakoisesti lainoja sitte takaisin maksettiin makasiiniin. Nimismiehet olivat makasiininhoitajina.

Niityt olivat Lappeen kihlakunnassa aidatut ja ojitettut, mutta niitä oli vähän ja monelta taholta niitä tykkänään puuttui, jonka tähden maanviljelyskin oli

huonolla kannalla. Vasikkahakoja oli, mutta suurempia hakoja ainoastaan Taipalsaarella, Mäntyharjulla ja vähän Savitaipaleella ja Suomenniemellä. Niissäkään ei kasvanut paljon heinää ja niissä paimennettiin karjaa melkein vaan syksyllä. Jos niitty ei enää kasvanut heinää, kynnettiin se kauramaaksi. Apilaita ja puntarpäitä ei erikseen kylvetty. Kymin kihlakunnassa kynnettiin niittyjä, lannotettiin ja laajennettiin. Käkisalmen kihlakunnassa oli hyviä niittyjä Laatokan, Simpeleen, Pyhäjärven, Kiimajärven, Suvannon ja Vuoksen rannoilla, vaikka tulvat toisinaan pilasivat niitä. Toivottiin, että pohjoisempi iso Pyhäjärvi joskus laskettaisiin. Vähimmin niittyjä sillä puolella oli Suojärvellä, Uukuniemellä ja Ruskealassa. Hakoja («opotoita») oli Karjalan puolella laajojakin. Niitten sisään tehtiin kyntämällä kaskia, peltoja sekä niittyjä. Metsissä ei ollut hyviä laitumia, mutta niissäkin paimennettiin sarvikarjaa. Tämä sai usein olla heinittymään jätetyillä kaskimaillakin.

Jos rämeitä muutettiin niityiksi, kaivettiin ja poltettiin niistä joka vuosi juuria.

Karjanhoitokin oli vanhanaikuisella kannalla ja karjaa pidettiin ainoastaan talontarpeiksi ja lannan saamista varten. Savitaipaleella myytiin vähän talia. Juustoa ei valmistettu missään. Markkinoilla, varsinkin katovuosina, myytiin paljon karjaa. Läävät olivat lattiattomat ja harvoin niitä luotiin. Lehmät seisoiivat sentähden kytkyissään etupuoli alempana, kuin peräpuoli. Niitä laskettiin keväällä ulos jo roudan aikana ja vasta myöhään syksyllä otettiin katon alle. Talvella niille enimmäkseen syötettiin olkia ja kanervia. Vanhan Suomen

pieniä lehmiä oli Lappeen kihlakunnassa 9,500 kpl., noin 40 manttaalilla; Kymin kihlakunnassa manttaalilla 30 lypsävää lehmää, 15 härkää, hiehoa ja vasikkaa; Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa kaikkiaan 20,160; Käkisalmen pohjoisessa kihlakunnassa manttaalilla 8.

Lampaanhoitokin oli huono ja monessa paikassa puuttui sopivia ruokamaita, mutta pienikasvuisten lampaitten villat kuitenkin riittivät talonväelle. Villat olivat jotenkin pitkät, paksut ja karkeat. Kymin kihlakuntaan olivat muutamat hankkineet Saksan lampaita, mutta Käkisalmen kihlakunnissa niitä oli ainoastaan säätyläisillä. Käkisalmen eteläisessä kihlakunnassa laskettiin lampaita olevan 20,802.

Vuohia pidettiin melkein vaan Mäntyharjulla, Suommenniemellä, Savitaipaleella ja Käkisalmen pohjoisessa kihlakunnassa Laatokan rannoilla.

Sikoja oli melkoisesti.

Kanoja oli vähän: korkeintaan 3—4 talossa.

Metsät olivat enimmäkseen mäntymetsää ja olivat ennen olleet paljon suuremmat. Tervaa ei poltettu Kymin kihlakunnassa, mutta kyllä Lappeella ja Säkkijärvellä. Vähänpä sitä silloin enää myytiin. Enempi toki vietiin muita maamiehen tavaroita kaupunkeihin ja markkinoille.

Metsästyksen eivät Vanhan Suomen asukkaat olleet varsin innostuneita. Syrjäisillä salomailla oli karhuja, nähtiin joskus susiakin; hirviä ei ollut paljon; peuroja (»hjortar») vähän Saimaan saarissa ja kallioilla.

Vesien lähellä asuvat kalastivat ahkerasti ja talonpojat söivätkin enimmäkseen hapanta maitoa, suolakalaa ja suolattua lihaa.

Kotiteollisuutta harjotettiin varsinkin syys- ja talvi-
puhteilla. Silloin miehet tekivät ajokaluja, työ-
matka- ja kirkkorekiä, Lappeella myöskin tervatynnyriä,
Säkkijärven yläosassa sekä muuallakin astioita, kaik-
kialla työkapineita ja kalanpyydyksiä. Nahkoja mää-
littiin kotona. Katajoista ja sattumalta venäläisiltä saa-
duista saarnipuisista reenjalaksista pakotettiin lähtemään
öljyä. Naiset kehräsivät värttinöillä ja rukeilla, joita
jo valmistettiin, ja kutoivat villaista, liinaisia, hamp-
puista ja tappuroista. Kotona valmistettiin kaikkea
vaatetukseen kuuluvaa. Jos jotakin siihen tarvittavaa
ostettiin, niin se oli turhaa koristusta. Kotona myös-
kin värjättiin ja taidettiin lehdillä, heinillä, juurilla ynnä
muilla kasviaineilla saada kangasta ruskeaksi, keltaiseksi,
siniseksi j. n. e. Värjäysaineita kuitenkin toisinaan ostet-
tiin.

Tiiliä täälläpäin ei osattu tehdä eikä tiiliruukkia
paljon ollut.

Kihlakunnanoikeus toisinaan kysyi maalaisilta mitä
käsityöläisiä maakunta oli tarpeessa. Maakunnankanslia
antoi sitten maalle pyrkivälle käsityöläiselle luvan olla
siellä kruunulle mitään veroa maksamatta liikkeestään.
Niin saatiin pitäjiin paitsi seppiä myöskin puuseppiä,
räätäliä, suutaria ja palttinankutojia, mutta olivat nämä
usein kaupungin kirjoissa.

III.

Vanhan Suomen metsistä ja metsänhoitolaitoksesta.

Seitsemännentoista sataluvun alkupuolella Kaakkois-Suomessa luultavasti oli sängen isoja metsiä, koska niitä sitten riitti kruunulle laivaston tarpeiksi ja kasarmien polttopuiksi sekä yksityisille tervan- ja kaskenpolttoon ja sahoihin. Kun tervanpoltto väheni, alkoi sahausliike vilkastua. Kruunu antoi tavallisesti puiden hankkimisen yhdeksi vuodeksi urakalle ja urakkamiehille jäi hyvä voitto, heidän puut ja kuljetuskustannukset maksettua. Torikan kylään Viipurin pitäjässä 1790-luvulla ajettiin puita kaleerilaivastoa varten. Laivanrakentamiseen tarvittiin Ruotsinsalmelle hirsiä, lautoja ja tervaa. Amiraliteetti tilasi v. 1806 Pietariin ja Kronstadtiin 21,180 puutaa tervaa. V. 1809 tarvitsi kruunu Viipuriin pitkiä polttopuita 1,500 syltä, Haminaan 1,450, Ruotsinsalmelle 2,100, Savonlinnaan 250, Lappeenrantaan 200, Käkisalmeen 200 ja Kyminkartanoon 300. Viipurin kasarmiin oli kevättälvella v. 1800 vaadittu joka mantaalilta Viipurin piirikunnassa $7\frac{1}{4}$ syltä polttopuita, v. 1797 Muolaasta 4 kuutiosyltä. Talonpojat myivät siten paljon puita kasarmeihin, mutta ne jäivät usein moneksi ajaksi maksamatta. Myöskin Perossa ja Muolaassa oli kasarmia. Sahoja ilmestyi Vanhaan Suomeen varsinkin silloin, kun tullimaksuja ulkomaille lähetyksistä puutavaroista alennettiin ja hallitus muutenkin suosi metsäliikettä, mutta se taas tahtoi toisinaan rajoittaa puutavarainvientiä. Eräs kommissiooni 1750-luvulla oli asetettu jakamaan lääniä eri piirikunniksi, yksi joka

sahaa kohti, ja verottamaan kruunun sekä perintötilallisten maille rakennettuja sahoja. Piirin maanmittari Logren oli määrätty v. 1796 mittaamaan ja jakamaan kruunun metsiä (myöskin kaskenkaatajille) sekä kartalle ottamaan kaikki eri sahoille määrätty metsämaat. Rälssi-maalle rakennetuista sahoista ei maksettu mitään veroa. Jos saha oli perustettava, toimitti kihlakunnanoikeus katselmuksen ja jos paikka ei ollut rälssi- eikä pysyvää lahjoitusmaata, meni asia vielä maakunnankansliaan ja kameralihoviin. Katarina II lupasi v. 1763 rahalainoja sahojen laittamista varten ja näitä ilmestyi senjälkeen yhä enemmän. Niitä oli vanhassa Suomessa noin 30. Sahainpaikkoja olivat eri aikoina Viipurin maakunnassa: Perojoki, Nätälä, Lykylä, Strömsnäs, Juustila, Nurmis, Hanjoki, Säiniö, Talisola Viipurin pitäjässä; Muolaan, Tuokola, Kääntymä Muolaan pitäjässä; Nuoskua ja Ahvola Antreassa; Koskijärvi Johanneksessa; Juva Kuolemajärvellä; Vammelsuu Uudellakirkolla; Raivola Kivennavalla; Lohijoki Sakkolassa; Sisiömäki (Sysiönmäki) Hiitolassa; Ihalanoja Jaakkimassa; Koirinoja ja Syskyjoki Impilahdella; Helylä, Läskelä ja Tuokslaks Sortavalassa; Tulema ja Uuksu Salmissa; Lappeenrannan maakunnassa: Partakoski Savitaipeleellä; Viala, Skogby, Myllykylä Vehkalahdella; Ravijoki, Murikala, Pitkäkoski, Virojoki Virolahdella; Korkeakoski Kymissä; Kannuskoski Luumäellä; Jääski Jääskessä; Putikko eli Moisund Kerimäellä. Mutta v. 1812 kaikkien metsäliikettä ehkäisevien määräysten jälkeen oli enää Vanhassa Suomessa ainoastaan seuraavat verotetut sahat: Viipurin pitäjässä Hanjoki, Lykylä ja Nurmis; Johanneksessa Koskijärvi; Kivennavalla Raivola; Muolaassa

Kääntymä ja Muolaa; Sortavalassa Läskelä; Virolahdella Pitkäkoski ja Kerimäellä Putikko.

Viipurista ja Haminasta oli ensin lähetetty ulkomaille hirsiiä, mutta sittemmin laudat olivat tärkeimpänä vientitavarana. Ne menivät kaupaksi Hollantiin ja sitten Englantiin. Laatokankin pohjoispuolelle myöhemmin rakennettiin sahoja ja sieltä käsin kuletettiin puutavaroita Pietariin, jonne Kyminkin puolelta myytiin halvoja. Kaakkois-Suomen talonpojat olivat ennen isoa Pohjan sotaa tervanpoltolla hankkineet rahoja verojenmaksuun, mutta sen jälkeen ansaitsivat hirsien viennillä sahoihin ja lautojen kulettamisella sahoista satamapaikkoihin.

Varsinkin 1700-luvun loppupuolella kuvernementinhallitus, maakuntien kansliat, metsädepartementit, kame-ralihovi, ylimetsäherra y. m. virkamiehet ja virastot alkoivat pitää isällistä huolta läänin metsistä, jotka olivat kruunun, lahjoitusmaitten omistajain tahi perintötilallisten omia. Olipa kauvan jakamattomiakin metsämaita. Kruunu ja metsänhoitolaitos siihen aikaan ottivat itselleen suurta valtaa myöskin yksityisten talollisten metsien yli ja näistä ilman muuta vietiin puita. Kiellettiinpä yksityisiä omasta metsästään vapaasti kaatamasta hirsiiä, jos ne olivat laivastolle leimatut ja jo aikaisemmin (esim. v. 1746) maakunnanoikeus oli käskenyt säästää paksumpia puita laivaston tarpeiksi. Vuosisadan loppupuolen kieltoja sisältävistä asetuksista mainittakoon tässä seuraavat: Kaskia kaatamasta ja polttamasta kiellettiin 15 p. maalisk. v. 1794, jollei alempi maa-oikeus ollut antanut lupaa ja katselmus ollut toimitettuna. Alempi maa-oikeus kielsi 26 p. helmik. v. 1796

kovan rangaistuksen uhalla kruunun talonpoikia ja lahjoitusmaiden lampuotia ilman asianomaista lupaa ottamasta hirsiiä ja viemästä halkoja myytäväksi. Samana vuonna ja usein seuraavinakin aikoina toistettiin luvattoman kaskenpolton kiellot. Kaskea ei saanut tehdä hirsikköön, vaan lehto tahi viidakko ja viljelykseen sopiva maa oli haettava. Vanhastaan oli ollut tapana helluntaiksi asettaa koivuja kirkkoihin sekä asuinhuoneisiin, mutta 2 p. kesäk. v. 1799 maakunnankanslia sen kielsi, eikä saanut sitä tarkotusta varten kaataa ja muille myydä koivuja. Saman kesäkuun 10 p:nä annettiin seuraava julistus suomeksi: »Keisarillinen Viipurin Guvernementin hallitus tämän kautta tiettäväksi tekee, että Hänen Majesteetinsa tämän hallituksen edeskantamisen jälkeen kaikkein armollisesti luvan on antanut entisen turvallisuuden jälkeen ylösottaa ja polttaa soita ja kaskia, jotka kuitenkin edellävoittain tulevat oberforstmästarille ylösnäytetyksi ja käsketyksi, että kolonia ne petäjät, jotka kasvavat niissä ulosnäytetyissä kaskipaikoissa, että sitte aikanaan polttaa tervaksi; jonkattähden ei yksikään maanpitäjä ilman senkaltaista lupaa ja ulosnäyttöä pidä itseään rohkaiseman uusia suo- ja kaskikaateita aloittaa jos he muutoin tahtovat välttää suurta rangaistusta, mutta ne suoraateet ja kasket, jotka ennen kieltoa ovat hakatut; ovat luvalliset että nyt oikeana aikana polttaa ja kylvön alle puhdistaa ja laittaa, välttän siinä sivussa, että tuli soista ja kaskista ei pääse metsiin ja niinmuodoin matkaansaattaisi kruunun metsille vahinkoa ja maan pitäjille sen rasiuksen, että suon ja kasken raataminen uudestaan tulee kielletyksi ja ylitsen sitä suuresti rangaistetuksi ja sentähden

pitää siinä tilassa, koska joku mieli polttaa suotans ja kaskeus kokoon kutsua enempi naapuria avuksi että veden eli ympäri kaivamisen kautta ja kaikella muulla ymmärtäväsellä tavalla estää metsistä tulen vaaraa. Tämä julistus pitää joka valpurien päivästä allottain kolme sunnuntakia perätyksen kirkoissa ylösluettaman». — Syyskuun 7 p. v. 1799 ilmoitettiin, että ne lahjoitusmaitten lampuodit, jotka ottavat puita kruunun metsistä, viedään rekryyteiksi. Ainoastaan kuiveituneita ja tuulen kaatamia saivat niistä korjata kotiinsa. Rajaa oli käytävä lahjoitusmaitten ja kruunun metsien välillä ja jakamattomiin metsiin ei kukaan saanut koskea.

Täydellistä seisahdusta metsäliikkeelle ja sahuutöille tuotti se jyrkkä puutavarain viennin, puitten kaatamisen ja sahaamisen kielto, joka julistettiin 22 p. heinäkuuta v. 1798 siitä syystä, että metsiä oli liian paljon kaadettu. Tullitulot sentähden hupenivat. V. 1812 ehdotti järjestämiskomitea, että sahuukielto peruutettaisiin, mutta muuten koetettaisiin suojella metsiä.

Kun metsäliike Vanhassa Suomessa oli vilkkaimillaan, alettiin noin v. 1780 asettaa siihen metsänhoitolaitos, mutta vasta vv. 1798—1802 se täydellisesti järjestettiin ja se oli koko valtakunnan metsänhoitolaitoksen ala-osastona. Viipurin lääniin tuli ylimetsänhoitaja ja 3 metsänhoitajaa, 3 oppilasta, 12 metsänmittaria, päällysmiehiä ja mittarien avuksi 14 sotamiestä; yhteensä 40 miestä. Tähän laitokseen kuului myöskin 1 aliupseeri ja 4 invalidimatuusua, jotka asuen kruununhuoneissa vartioivat Uudellakirkolla lohkaistua kruununpuistoa, joka kuului amiraliteetin alle ja johon oli kylvämällä saatu Siperian lehtikuusia kasvamaan.

Talonpojat saivat itse valita metsätaarastin ja palotaa-rastin. V. 1816 lakkautettiin Vanhan Suomen metsänhoitolaitos, josta on sanottu, että se oli tilallisille ollut vahingoksi, eikä hyödyksi. Useat maanomistajat jo v. 1812 olivat järjestämiskomitealle lähettäneet pyynnön, että se lakkautettaisiin, sillä ainoastaan lahjoitusmaitten omistajat olivat saaneet pitää metsiään omassa hallussaan. Metsänhoitolaitos oli kuitenkin koettanut met-sissä panna toimeen vuoroviljelystä ja oli vuodesta 1803 alkaen mittauttanut niitä Haminan, Savonlinnan, Lappeen ja Viipurin piirikunnissa, mutta mittaajat taisivat olla jotenkin taitamattomia. V. 1811 oli pitkin merenrantaa lohkaistu metsäaloja 25 virstan päähän ylämaalle päin, ettei ilman järjestelmää, niinkuin siihen asti, paljas-tettaisi rantoja metsistä. Uudellakirkolla, Johanneksessa, Kuolemajärvellä, Koiviston ja Viipurin pitäjissä oli jo 10—15 virstaa rannasta ylöspäin kaadettu melkein kaikki samoin Pyhtäällä ja Kymissä, jotka olivat lähellä Ruot-sinsalmea. Suuria metsiä oli vielä jälellä Laatokasta pohjoiseenpäin (mutta ei sen rantamilla), Kivennavalla, Ruokolahdella, Uukuniemellä, Antreassa, Valkealassa, Virolahdella, Vehkalahdella, Pyhäjärvellä, Sakkolassa, Räisälässä ja Kaukolassa.

IV.

Viinanpolto ja kauppa Vanhassa Suomessa.

Vanhassa Suomessa pidettiin yleensä 1700-luvulla luonnollisena asiana, että jokainen, joka maksoi tämän

kirjotuksen lopussa mainittua yleistä viinaveroa, sai polttaa viinaa omiksi tarpeikseen, vaikkei aina saanutkaan sitä muille myydä, ja että lahjoitusmaan omistaja sai veroa maksamatta polttaa koko alueensa tarpeiksi. Kaupungitkin saivat polttaa viinaa ja maalaiset sieltä ostaa sitä. Mutta katovuosien sattuesssa kiellettiin viinanpoltto muilta, kuin aateliston tiloilta. Niinpä kamarikollegium kielsi v. 1763 polttamasta maalla, mutta kaupungit 29 p. marrask. v. 1767 annetun selityksen mukaan saivat edelleenkin polttaa. Senaatti kielsi v. 1784 viinaa polttamasta. Koska 3 vuotta oli ollut kato ja varastomakasiinit olivat tyhjinä, kielsi sotakuvernööri v. 1803 kaiken viinanpolton, sillä tämä hallitsevan senaatin ukaasin mukaan oli luvallinen ainoastaan silloin, kun leivänpuutetta ei ollut varomista. Kaikki viinapannut olivat otettavat takavarikkoon ja takaisin annettavat vasta silloin, kun viinankeitto taas oli luvallinen. Tämän kiellon rikkomisesta rangaistiin neljällä vitsaparilla ja pannun sekä viinan menettämällä. Keisarillinen ukaasi annettu 14 p. toukok. v. 1809, uudestaan lakkautti viinanpolton muilta, kuin lahjoitusmaitten omistajilta, jotka saivat polttaa omiksi sekä alustalaisensa tarpeiksi. Maakomissarius käski 12 p. elok. v. 1811 nimismiesten katsoa, ettei luvatta poltettu viinaa, mutta 20 p. elok. v. 1812, siis sen jälkeen, kuin Vanha Suomi oli yhdistetty muuhun Suomeen, määrättiin, että Vanhan Suomen asukkaat, 15 p. kesäk. v. 1800 annetun kuninkaallisen asetuksen mukaan saivat keittää viinaa omaksi tarpeeksi.

Viinankaupassa, joka siihen asti oli ollut vapaampi, tapahtui vv. 1782—83 suuria muutoksia, sillä kruunu

otti sen yksinoikeudekseen ja antoi sitte kaupunkien viinankaupan vuokralle. Niinpä Savonlinnan kaupungista v. 1812 ilmoitettiin järjestämiskomitealle, että kruunu oli ruvennut luovuttamaan viinankaupan ja valmistuksen arennille neljäksi vuodeksi, kuitenkin antaen kaupungille menetetyt oikeuden korvaukseksi erään summan (v. 1812 1,900 ruplaa), jolla maksettiin kaupungin virkamiesten palkkoja. Vv. 1811—1815 Petrosavodskin porvari ja kauppias Jaischnikov oli kaupunkien viinankaupan vuokraajana («otkuptschiakina») ja maksoi siitä 500 ruplaa pankossa. Viipurissakin kaupunki ennen oli antanut anniskelun eli krouvaamisen vuokralle, mutta kun 6 p. toukok. 1782 annetun käskyn mukaan anniskelu vuoden 1783 1 päivästä tammik. oli kruunun yksinoikeutena, maksoi kruunu tahi vuokraaja kaupungille vuosittain 12,000 ruplaa, joka summa oli jaettava porvariain kesken. Mutta eräs 1785 annettu ukaasi muutti tämän asian siten, että tuo korvaussumma oli käytettävä maistraatin virkamiesten palkoiksi ja muihin yleisiin tarkoituksiin. Äsken mainittu Jaischnikov jo v. 1804 otti arennille krouvaamisen Viipurissa. Ruotsin vallan aikana, ennen isoa Pohjan sotaa, kaupungin asukkaat olivat saaneet veroa maksamalla oikeuden kodissaan myydä simaa, olutta ja viinaa. Haminassa, Lappeenrannassa, Käkisalmissa ja Sortavalassa viinankauppa v. 1799 annettiin arennille 4 vuodeksi, niinkuin Savonlinnassa. Sentähden näissä kaupungeissa oli kruununviinan makasiineja. Maalaiset saivat omaan piirikuntaansa kulettaa kaupunkien viinanvuokraajilta ostamaansa viinaa.

Kunnes Vanha Suomi v. 1812 yhdistettiin muun Suomen kanssa, Viipurin kameralihovi antoi arennille krouvaamisen maalla. Veroitettujen krouvarien oli suoritettava kruunulle $\frac{1}{4}$ voitostaan, jonka suuruutta maakomissarius ja lautakunta olivat arvioineet, sekä oli ostettava viinaa siltä, joka oli saanut arennille koko viinankaupan sillä maankulmalla. Kruunun maalla asuva krouvari sai viinaa kruunun hinnalla. Nämät krouvarit usein olivat säätyhenkilöitä. Viipurin lääninhallitus 12 p. tammik. v. 1783 ilmoitti krouvien vuokraajien valitaneen, että kaupunkien lähellä oli talonpoikia, jotka myivät olutta ja viinaa. Lääninhallitus vuoden 1664 kestikievarijärjestyksen mukaan määräsi, ettei maalla saanut 2 peninkulman päässä kestikievarista pitää mitään sellaista kauppaa. Paitsi sitä, uudistettiin se entinen laki, että aatelinen omalla maallaan sai kapakoida ison maantien sekä kylän ja talviteitten varsilla, jos kapakka vaan oli 5 virstan päässä kestikievarista, mutta muut pientilalliset eivät saaneet harjoittaa semmoista liikettä. Koska kreivi Schuvalovin hovinhoitaja Muolaassa oli valittanut asiasta, Viipurin alempi maaoikeus 4 p. lokak. v. 1796 sääsi, etteivät muut, kuin oikeutetut krouvarit, saaneet omissa talossaan myydä viinaa. Se olisi ollut aatelisten etuoikeuksien loukkaamista. Ainoastaan kauppiasten kilttaan kuuluvahan sai pitää kauppaa. Krouvarit maalla tavallisesti myivät monellaisia kauppatavaroita ja monikin lahjoitusmaan omistaja asetti pitäjän kirkon likelle »herrasväenkapakan». Vironmaalla samoin oli kapakoita herraskartanoitten läheisyydessä. V. 1801 lueteltiin Viipurin kuvernementin seuraavat paikat, jotka kameralihovi oli valinnut ja joissa kruunu oli

antanut viinankaupan arennille. Ahtialan kylä, Davidin linna (Taavetti), Uuras, Sortavalan marmorilouhos, die Stadt Kymene», Helylän ristana (satama), Ruotsinsalmi, Liikolan, Utin, Järventaipaleen ja Partakosken rajalin-
nat sekä Lappeen piirissä Ihalaistalo ja Rohelinsaari. Mutta paitsi näitä, oli, niinkuin jo mainittiin, aatelisten ja lahjoitusmaitten omistajien sallimia kapakoita monessa paikassa. V. 1811 kirjoitettiin takavarikkoon Pyhtään Stockfors'in säteritalon maalla sijaitsevan krouvin viinaa, koska se ei ollut ostettu Kotkan viinankaupan vuokraajalta.

Sen asetuksen mukaan, joka oli annettu 6 p. toukok. v. 1782, joka revisionihenkilö suoritti 20 kopekkaa viinaveroa, joka maksu laskettiin yhteen poduschnie-
rahojen kanssa.

Vasta v. 1816 kumottiin kaikki ne asetukset ja määräykset viinanpolttamisesta ja kaupasta, jotka ennen vuotta 1812 olivat annetut Vanhan Suomen asukkaille.

V.

Vanhan Suomen kirkollisia oloja vuoteen 1812.

Erinäisen Vanhan Suomen historia loppuu vuoteen 1811. Sen lutherilaiset seurakunnat olivat kuuluneet kahden konsistoriumin alle, joita ylempinä virkakuntina Pietarissa olivat olleet pyhä synoodi ja sitte »justitiekollegium Liivin- ja Vironmaan asioita varten». Vuodesta 1810 valtakunnassa asuvien vieraitten uskontojen tun-

nustajien kirkollisten asiain ministeri oli justitiekollegiumia korkeampana.

Ruotsin vallan aikana Kustaa Vaasa oli jo määrännyt piispan Viipuriin ja muutamia loma-aikoja lukuunottamatta sellainen hengellinen virkamies Viipurissa oli olemassa vuoteen 1710 saakka, jolloin venäläiset valloittivat tämän kaupungin. Viipurin viimeinen piispa David Lund nimitettiin 12 p. huhtik. v. 1711 Vexiön piispaksi ja 24 p. tammik. v. 1712 hän lähetti Viipurin hiippakunnan papeille jäähyväiskiertokirjeensä. Elokuussa v. 1711 oli kehoitettu uutta piispaa valitsemaan ja väliaikaisia konsistoriumeja oli vv. 1710—1713 istunut Porvoossa ja Mikkelissä, mutta Riian kenraalisuperintendentti Heinrich Bruningk 2 p. kesäk. v. 1714 käski Viipurin kirkkoherran Magnus Alopaeuksen sijaispiispana tutkia ja vihkiä pappeja. Tämä kuoli v. 1716. Seuraava kirkkoherra Kristian Melartopaeus, vuodesta 1718 nimitti pappeja seurakuntiin. Seuraavina vuosina syntyi Viipuriin konsistorium, jonka esimiehenä ja tuomioprovastina Viipurin kaupunki- ja maaseurakunnan kirkkoherra oli, kunnes justitsiekollegium v. 1800 siksi määräsi Viipurin kaupungin saksalaisen seurakunnan kirkkoherran. Muista seurakunnista kutsuttiin neljä pappia konsistoriumin jäseniksi, mutta viimeisinä aikoina siinä oli ainoastaan yksi jäsen, Viipurin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan toinen kappalainen. Joku Viipurin papiston apulainen toimitti notariuksen virkaa ja konsistoriumin jonkun jäsenen palvelija oli pedellinä eli passarina. Porvoon konsistoriumin arkistoon v. 1812 lähetettiin Viipurin konsistoriumin papereita vuosilta 1793—1811.

Venäjän saatua Turun rauhan kautta lisäksi suuria aloja Kyminkartanon läänistä, papisto pyysi eri konsistoriumia näitä varten ja hallitseva senaatti 8 p. jouluk. v. 1743 siihen suostui. Uuden konsistoriumin ensimmäinen istunto tapahtui Vehkalahden kappalaisen tilalla 22 p. toukok. v. 1744 ja viimeinen Haminassa 12 p. helmik. v. 1812. Senkin asiakirjat lähetettiin Porvooseen. Haminan ja Vehkalahden kirkkoherra istui konsistoriumissa tuoiniprovastina ja esimiehenä: sen jäseninä oli kaksi kirkkoherraa muista seurakunnista sekä trivialikoulun rehtori ja konrehtori. Myöskin notarius ja pedelli eli vahtimestari oli palkkasäännössä. Sekä Viipurin että Haminan konsistoriumit ¹¹/₂₃ p. jouluk. v. 1811 määrättiin lakkautettavaksi ja koko Itä-Suomen kaikki luterilaiset seurakunnat seuraavan vuoden alusta olemaan Porvoon hiippakuntaa, jonka konsistoriumia ylempinä hovioikeus ja hallituskonselji olivat.

Venäjänuskoisten seurakuntien v. 1812 ilmoitettiin kuuluvan Viipurin hengellisen hallituksen, Pietarin hiippakunnan hengellisen konsistoriumin sekä synoodin sen jäsenen alle, joka oli Novgorodin, Pietarin, Viron ja Suomenmaan kreikkalaisten metropoliittana. Valamon ja Konevitsan luostareilla oli oma eparkial arkkipiispa.

Katholilaiset olivat valtakunnan katholilaisen metropoliitan alaisina, mutta Viipurin katholilaisen kirkon esimiehen sekä Viipurin kreikanuskoisen hengellisen hallituksen protojerein velvollisuutena, järjestämiskomitean arvelun mukaan, oli lähettää Porvoon konsistoriumille tilastollisia tietoja sen kaavan mukaan, jonka tämä maaherran kautta oli heille toimittanut ja jota myöskin lutherilaiset lääninprovastit noudattivat. Kreikanuskoi-

sen ja katholicilaisen papiston piti kai myöskin olla avu-
 liaana henkikirjoittajille ja lähettää maaherralle niitten
 luettelon, jotka sattumalta oleskelevat asianomaisissa
 seurakunnissa olematta siellä hengillä. Näitä ehdotta-
 essaan järjestämiskomitea taas, niinkuin ainakin, viittasi
 Ruotsin kuninkaitten entisiin määräyksiin, sillä tämä
 komitea tahtoi muodostaa Vanhan Suomen oloja sa-
 mallaisiksi, kuin ne Ruotsin Suomessa jo kauan olivat
 olleet.

Lutherilaisia seurakuntia v. 1812 oli Vanhassa Suo-
 messa 38 (tähän summaan Viipurin saksalainen seu-
 rakuntakin luettuna). Näistä kuninkaan 16 p. elok. v.
 1693antaman määräyksen mukaan 31 oli hallitsijan, 5
 konsistoriumin, mitä kirkkoherran nimittämiseen tulee.
 Mutta Salmin Ruotsin vallan aikana olemassa ollut luterilainen seurakunta oli hävinnyt ja Viipurin kaupunki
 sai vanhan erikoisoikeutensa» mukaan valita itselleen
 kirkkoherroja sekä kappalaisia, kun maistraatti ensin oli
 pannut muutamia vaaliin. Sama oikeus oli Viipurin
 saksalaisella seurakunnalla. Valittu kirkkoherra sai
 konsistoriumilta valtakirjan. Vuoden 1693 jälkeen pitä-
 jiiä myöskin oli jaettu ja valtakunnan raja oli leikannut
 monta poikki. Järjestämiskomitea ehdotti Viipurin kirk-
 koherrakuntaa kymnaasin theologian lehtorin apupitä-
 jäksi. Maaseurakuntien papinvaalissa oli huudettava
 talojen vähentämättömän manttaaliluvun mukaan, mutta
 koska järjestämiskomitea ei ollut saanut mitään entisen
 Käkisalmen läänin maakirjaa menneiltä ajoilta eikä Van-
 han Suomen muittenkaan osien maakirjoja muilta vuo-
 silta; kuin vv. 1706 ja 1707, niin se ehdotti, että äänes-
 tettäisiin silloisten olojen eli sen perustuksen mukaan,

kuin maksettiin kruunulle ja papistolle. Uusia sopimuksia papiston palkkaamisesta oli tehtävä eri seurakunnissa. Lutherilaisten seurakuntien lukkareiksi ei pitäisi ottaa ketään, joka ei maakunnan lääkäriltä ollut hankkinut todistusta taidostaan suonen avaamisessa, rokkotamisessa, haavojen sitomisessa ja vähemmissä leikkauksissa. Jos kreikanuskoiset ja katolilaiset tekisivät samoin, olisi se maakunnalle hyödyksi.

Venäjänuskoisia kirkkokuntia oli 19. Tuomiokirkkoja oli 2: Kristuksen kirkastuksen kirkko Viipurissa ja Kristuksen syntymisen kirkko Käkisalmissa, joissa papeja oli enempi kuin muissa. Kaupunginkirkkoja olivat Pietari-Paavalin Haminassa, Maarian suojelus- ja esirukouskirkko Lappeenrannassa ja Sakariaan Savonlinnassa. Tavallisia seurakunnankirkkoja olivat Nikolainkirkko Sortavalassa, Nikolain Salmassa ja Nikolain Suis-tamalla, arkkienkeli Mikaelin Kitelässä, Nikolain Korpi-selillä, Maarian taivaaseenastumisen Suojärvellä, Kris-tuksen taivaaseenastumisen Tiurulassa (Hiitolassa), Maarian kirkonkäynnin Muolaassa ja Nikolain Kiven-navalla (Lintulan rautatehtaalla). Kaikissa näissä seurakunnissa papit saivat palkan kruunulta. Mutta sota-departementti maksoi papeille kolmessa seurakunnassa: Pietari-Paavalin hospitaalikirkolla Viipurissa, Maarian taivaaseenastumisen hospitaalikirkolla Kymissä ja Davidov-kirkolla Taavetissa. Meridepartementti palkkasi kirkonpalvelijoita Ruotsinsalmen Nikolain satamakirkolle ja Ruotsinsalmen (Murheellisten) merihospitaalikirkolle.

Ainoa katolilainen kirkkokunta oli Viipurissa ja siihen myöskin Uudenkirkon ja Johanneksen tehtaitten

työmiehiä kuului. Tämä seurakunta oli tullut perustetuksi, kun Puolasta kotoisin olevia sotilaita ennen oli majoitettu Viipuriin. V. 1812 itse kaupungissa ei ollut muita katholicilaisia, kuin italialainen ravintoloitsija Motti.

Viipurin konsistoriumin esimies ja jäsenet eivät saaneet näissä viroissaan mitään palkkaa. Mutta notarius kantoi kruunulta 48 ruplaa pankossa (paperirahassa). Haminassa konsistoriumin esimies sai palkakseen 64 rpl. ja huoneenvuokratrahoja 32 rpl.; notarius 48 rpl.; tuomiokirkon taloudenhoitaja tuomiokirkon tynnyreistä 10 tynn. viljaa ja vahtimestari 3 t. viljaa tuomiokirkon tynnyreistä sekä 5 rupl. kruunulta. Kirjoitustarpeisiin kruunu oli myöntänyt 36 rupl. Kun Viipurin ja Haminan konsistoriumien alueet yhdistettiin Porvoon hiippakuntaan, lisääntyi paljo työtä Porvoon konsistoriumille, jonkatähden järjestämiskomitea luuli siellä tarvittavan uutta ammanuenssin virkaa, josta komitea ehdotti palkaksi 100 rupl. hop.

Viipurin hengellisessä hallituksessa maksettiin 40 rupl. kanslistille, 40 rupl. yhteensä kahdelle kopistille, 20 rupl. yhteensä kahdelle vahtimestarille ja 20 rupl. satunnaisiin menoihin. Kaikki nämät Venäjän valtakunnan rahasto suoritti.

Kruunu oli vuoteen 1812 saakka maksanut seuraaville lutherilaisille papeille: Viipurin kirkkoherralle 183 rupl. 24 kop.; arkkidiakonille 74 rupl. 34 kop.; Käki-salmen kirkkoherralle 34 rupl. 46 kop., Viipurin maaseurakunnan kirkkoherralle 7 rupl. 79 kop.; Koiviston kirkkoherralle 4 rupl. 15 kop.; Räisälän, Pyhäjärven, Sakkolan, Raudun, Hiitolan, Sortavalan, Impilahden, Ruskealan ja Uukuniemen kirkkoherroille kullekin 12

rupl. 10 kop.; Kurkijoen, Jaakkiman ja Koitsanlahden (Parikkalan) kirkkoherroille kullekin 39 rupi. 32 kop. Viipurin kirkkoherra oli saanut äsken mainitut rahat kruunun määräämänä hintana niistä 48 viljatynnyristä, jotka vuoden 1706 tilikirjan mukaan vanhastaan oli suoritettu tuomioprovastille, sekä niitten 216 talarin sijasta, jotka sanottiin hänelle lankeavan konsistoriumin esimiehyydestä. Kameralihovi joka vuosi oli määrännyt nämät maksettavaksi, vaikka Viipurin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan kirkkoherra vuoden 1800 jälkeen ei enää istunut puheenjohtajana konsistoriumissa. Järjestämiskomitea ehdotti, että silloinen provasti Schroeder saisi ne nauttia niin kauvan, kuin hän siinä virassaan oli, sillä olihan epätiedoista, miten oli laskettu korvausta niistä eduista, jotka 7 p. lokak. v. 1607 suotiin Viipurin kirkkoherralle. Arkkidiakonien palkka vuoden 1706 tilikirjassa oli ilmoitettu 24 viljatynnyriksi. Toiselle (esikaupungin) kappalaiselle oli määrätty kruunulta palkkaa (kentiesi vaivoistaan kaupungissa) 10 tynn. viljaa, mutta tietämättömistä syistä niitä ei enää ollut hänelle suoritettu. Käkisalmen kirkkoherra vuoden 1721 jälkeen oli saanut 6 viljatynn. sekä 60 talaria hop., joitten sijasta oli maksettu 34 rupl. 46 kop. pankossa, kun sadas raha (centonaali) hospitaalille oli otettu päältä pois. Komitea ehdotti hänelle edelleen maksettavaksi 28 rupl. 80 kop. hopeassa. Käkisalmen kirkkoherralle oli virkatilan sijasta annettu 4 prebendetaloa. Mutta voisihan yhdistää Käkisalmen ja Räisälän kirkkoherranvirat yhdeksi. Muut edellämaitut papit olivat saaneet rahaa tertialin sijasta, josta ei ollut otettu kruununkymmenyksiä pois. Komitea ehdotti, että he kantaisivat ne

tulonsa luonnossa ja että Vehkalahden kirkkoherralle hankittaisiin korvaus Haminan linnoituksille otetusta pappilan maasta.

Saksalainen luther. seurakunta oli perustettu Viipuriin v. 1743, koska Viipurissa asui ruotsinkieltä taitamattomia saksalaisia ja sinne oli majoitettu liiviläistä sotaväkeä. Kirkkoherra oli saanut huoneenvuokranrahoja sekä 700 rpl. pankossa. Oli kutsuttu toinenkin pappi, Matta, iltajumalanpalvelusta toimittamaan ja hän oli saanut 200 rpl., mutta koska kuulijoita ei riittänyt, lakkasi hänen toimensa. Järjestämiskomitea katsoi kohtuuttomaksi, että kaupungin yleisestä rahastosta suoritettaisiin palkkaa saksalaisen seurakunnan papeille, vaikka sitä ennen oli vaadittu. Mutta kaupungin kruunulta saamia viinankaupan vuokranrahoja oli käytetty sellaisiin tarkoituksiin. Komitea ehdotti, että saksalainen seurakunta lakkautettaisiin ja Viipurin muut, luther. papit toimittaisivat kaupungin saksalaisten sielunhoitoa, sillä olihan Haminkanin saksalainen seurakunta v. 1778 loppunut, mutta että silloiselle lähes 70 v. vanhalle ja 32 v. Viipurissa olleelle kirkkoherralle toistaiseksi maksettaisiin ison Pohjan sodan aikana hävinneen Siikaniemen (läntisen esikaupungin) seurakunnan kirkkoherran palkka: 24 viljatynn. sekä 1000 rupi. pankossa (333 rupl. $33\frac{1}{3}$ kop. hop.) Lääninrahasto voisi vastedes suorittaa vanhuutensa takia eronneelle kappalaiselle 800 rupl. pankossa ja korotuksen (200 rupl. pankossa), jotka hän siihen asti oli nostanut kaupungin rahastosta. Saksalaisten lukkari, joka samalla oli ruotsalaisten urkurina, oli saanut palkkaa 60 rupl. pankossa (20 rupl. hop.)

Venäjänuskoisten papeille kruunu maksoi niin niukat palkat, että ne olivat korotettavat, esim. Viipurin protojereille, jonka pöydässä istui monta syömässä, ja Käkisalmen tuomiokirkko ehdotettiin alennettavaksi tavalliseksi kaupunginkirkoksi, jossa olisi 2, eikä enää 4 pappia, sillä sotaväkeä siellä ei enää paljo ollut ja Käkisalmen kaupungissa oli ainoastaan 130 kreikanuskoista. Kaikki ne papit, jotka toimivat samassa kirkossa, saivat yhtä suuren palkan. Viipurin tuomiokirkon papeille ja palvelijoille oli maksettu yhteensä 1,925 rpl., Käkisalmen tuomiokirkon virkailijoille 1,325 ja muitten kaupunginkirkkojen papistolle 650 rupl. kullekin. Lääninrahastosta oli vanhastaan maksettu Valamon luostarille 1,548 rupl. $78\frac{3}{4}$ kop. pankossa, johon summaan oli laskettu luostarin 9 miehen maksuiksi kruunulle 67 rupl. 50 kop., ja Liperin sekä Ilomantsin venäläisille kirkkoille Ruotsin Karjalassa kullekin 200 rupl. Järjestämiskomitea ehdotti, että näille Karjalan kirkkoille vastedes maksetaan Kuopion lääninrahastosta ja että Viipurin lääninrahastosta maksetaan Viipurin protojereille joko Venäjän tahi Suomen valtionvaroista 500 ruplaa pankossa (166 rpl. $66\frac{2}{3}$ kop. hop.), koska hän istui jäsenenä läänin rokotuskomiteassa, edusti hengellistä säätyä kaikissa maallisissa oikeuksissa ja oli Viipurin hengellisen pitäjänkoulun inspektorina. Muuten Suojärvi oli hänelle annettava apupitäjäksi. Kitelän kirkon papin puutteellisen virkatalon lisäksi ehdotettiin Koirinojan arenille annettu kruununniitty.

Katholilainen papisto Viipurissa oli saanut palkkansa köyhältä domikaniluostarilta Vitebskin kuvernementissa: ainoastaan 200 rupl. pankossa kahdelle papille ja yhdelle

lukkarille. Koska heidän palkkansa oli supistunut noin pieneksi, ehdotti järjestämiskomitea heille lääninrahastosta vuosittain maksettavaksi 100 tahi 200 rupl. hop.

Järjestämiskomitea koetti muutenkin ehdottaa mitä se katsoi hyödylliseksi Vanhan Suomen kristityille seurakunnille. Varsinkin lutherilaisten oloja se tahtoi saada samalle kannalle kuin ne uudessa Suomessa Ruotsin lakien ja tapojen mukaan olivat joutuneet.

VI.

Pappiloita Vanhassa Suomessa miespolvi takaperin.

Pappila seisoi mäellä, jonka pienelle lammille päin loivasti viettävillä rinteillä oli sen kolmijaossa viljellyt pellot. Lammin rannalla oli pitkä kaita niitty, jossa seisoi rivissä korkeita, vanhoja riippakoivuja. Pappilan idästä länteen pitkässä päärakennuksessa oli 8 huonetta ja kyökki, mutta sen edellisessä oli ollut ainoasti sali, 3 kamaria, kyökki ja etehinen. Nykyisen pappilan seinä laudoittamaan pitäjä tilasi Kyyrölän venäläisiä kirvesmiehiä ja se maalattiin keltaiseksi, ikkunalaudat valkeiksi, mutta entinen asuinrakennus oli ollut vuoraa-maton ja ulkoa tervattu. Katto oli ollut ennen kokoon-pantu alaspäin suippenevista paanuista, mutta nyt siinä oli vihtrillivedessä loitettuja päreitä. Rakennuksen alinta osaa kauvan ympäröivät multapenkit, joitten ulko-reunana oli pari hirttä korkea salvos, mutta ne vanhan-aikuiset laitokset sitte poistettiin ja seinähirsien aluk-

sena senjälkeen oli rapattu kivijalka. Huoneitten väliset ovat ennen olleet maalatut tummansinisiksi, mutta maalattiin sitte valkoisiksi. Etehisen raskas ulko-ovi oli ennen ollut kahtena päällikkäisenä puoliskona, mutta niitten sijaan tehtiin kaksi vierekkäin kääntyvää puolisko. Huoneissa välikattojenjuoniaiset olivat näkyvissä lautojen alla. Uunit olivat ainoasti salissa ja vieraskamarissa kaakelista tehdyt. Kun niitä lämmitettiin, olivat avattavat ja suljettavat sekä huoneessa olevat pellit että vinnillä olevat »juskat» (yläpellit). Lattiat olivat maalaamattomat ja pestiin vedellä ja sammalilla joka viikon loppupuolella. Ikkunoita verhoamassa oli sini- ja keltakukkaisia karttuunigartiineja. Papin huoneessa oli arkiston iso punainen kaappi, kirjoituspöytä, sohva ja kiikkutuoli nahkapäällyksineen ja pari tuolia. Nurkassa oli puoliympyräinen piippuhylly tupakkapiippuineen, joitten pesät olivat puusta leikatut tahi merenvahaiset ja silatut. Raskaat aitanavaimet riippuivat naulassa lähellä ovea ja pöydän alla oli punaiseksi petsattu arkku, jossa säilytettiin kirkon avaimia, kuulutuksia y. m. ja jota suntio joka sunnuntaiamu kävi noutamassa. Muissa huoneissa oli topattuja tahi rottinkituoleja, pöytiä ja peiliä, salissa myöskin »laveri» ja ruokasalissa pöytä alaslaskettavine puolineen sekä nurkassa korkea kellokaappi, jonka yläosassa pappilan ainoa ajanvirkkaja ikuisesti naksutteli. Makuuhuoneen pöydän alla oli suuri raudoitettu arkku, jonka kannen kahdesta raosta sunnuntaisin pudotettiin kertyneet kolehtirahat. Se arkku ainoasti kirkonmiesten läsnäollessa oli avattava, esim. ennen juhannusta, jolloin jaettiin rahoja niille köyhille, jotka olivat siivonneet ja koivuilla koristaneet kirkkoa.

Eräissä huoneissa kasvoi pöydällä ikkunan alla joku jasmiini, fuchsia, geranium tai muratti, joka astiastaan nousi kiipeemään lankaa myöten kattoon saakka. Pimeään aikaan huoneita valaisivat talikynttilät, jotka yhä olivat niistettävät, ja juhlina steariinkynttilät. Samassa rivissä, kuin tämä pappilan asuinrakennus, oli ruoka-aitta ja muutamia »sulania» (kahveria). Olipa sitte samassa rivissä seurannut saunakin, mutta se oli muutettu loitommalle pihan ulkopuolelle. Tämän pihan ympäristöllä oli pisteaitoja, aittoja sekä pappilan omaa että aprakkaviljaa varten, mankelitupa, »sarain» ja kanahuone. Perään aitan päässä kiinni seiso i korkea viiritanko ja saman aitan yläkerrassa pappilan lukuisat kyyhkys t asuivat. Portin luona oli renkien tupa, joka ennen oli ollut savupirttinä. Nyt se oli uloslämp i vä. Sen oven toisella puolella oli iso leivinuuni, jonka päällä oli kiskottuja päreitä ja usein joku väsynyt kerjäläinen lepäämässä. Uunin pankolla istui ruotiämmä värttinää väätäen. Pitkin tuvan seiniä kulki leveät lavitsat ja sen perällä oli toisessa nurkassa pöytä, toisessa sänky olkineen. Pöydän yläpuolella nurkassa riippui pieni kaappi, jossa oli virsikirjoja y. m. Orsilla oli pärepuita. Palavat päreet valaisivat tätä tupaa pitkien puhteitten aikana. Tuvan porstuassa oli iso muuripata ja »perä-sulanissa» käsikivi, jolla viikon loppupuolella survottiin kauroja sillä päivälliseksi lauantaina ja aamiaiseksi sunnuntaina piti olla »kiisseliä». Renkituvan takana oli talli, navetat ja melkein umpinainen sekä suurimmalta osaltaan katettu »kujamaa» (karjapiha). Lehm iä oli noin 40 ja hevosia 5. Pappilan päärakennuksen itäpuolella oli kasvitarha käytäv i neen, niarjapensaineen, valmu- ja

sametti- sekä rinkikukkineen, aaprottineen, kirsikkapui-
neen, hyötymansikkoineen, kyökkikasveineen ja aurinko-
kelloineen.

Tässä pappilassa aika kului tasaisesti ja hiljaa. Pappi askaroitsi kansliassa, rouva kyökin puolella ja papin vanha sisar keräsi kesällä pappilan kotiapteekkiin kamelisaunioita, niitynvanhasia, apilamaisiaraatteita, kuismia ja rätväniä, sillä pappilasta haettiin lääkettä sekä sielulle että ruumiille. Noustiin aikasin ja pantiin aikasin maata. Päivällistä syötiin kello 12. Palvelijat söivät kyökissä. Heillä oli keittoruokaa aamiaiseksi ja päivälliseksi, mutta kahvia saivat ainoastaan sunnuntaisin aamulla. Teetä pappilassa juotiin ainoastaan silloin, kun vieraita oli tullut, ja sitä ei varsin usein tapahtunut.

Saman seurakunnan (Valkjärven) kappalaisen virkat-
talolla toimitettiin katselmus v. 1792, koska edellinen
kappalainen oli kuollut. Päärakennus oli 7 ½ sylvä
pitkä, 4 ½ s. leveä. Siinä oli sali, 2 kamaria, kyökki
ja porstupa. Se oli rakennettu 15 vuotta takaperin
ilman kivifundamenttia. Pitäjä lupasi hankkia kivifun-
damenttia (miten?) sekä teettää ikkunat ja ovet suu-
remmiksi ja näihin paneelinkia. Oli myöskin 3 ²/₃ sylen
levyinen ja pituinen »musta tupa» (renkien tupa) etehi-
sineen ja saman katon alla kuin tämä, 3 sylvä pitkä
sarain. Aittoja oli: uusi kaksikertainen 3 sylen pitui-
nen ja levyinen, toinen pienempi 2 sylen pituinen ja
levyinen ja kolmas vanha 3 sylen pituinen, mutta tä-
män pitäjä oli muuttanut jääkellariksi. Oli 3 ½ sylvä
pitkä, 3 sylvä leveä läävä ja 3 sylen pituinen sekä levyi-
nen talli. Heinälatoja oli 3 sylen pituinen ja levyinen
sekä vanhempi vähän pienempi. Riihi oli 3 ½

syltä pitkä, mutta rappeutunut. Sauna oli 3 sylen pituinen sekä levyinen ja sillä oli eturakennus. Oli siis rakennettu monta pientä rakennusta neliön muotoon. Rintapelloja oli 2 järvelle päin: toiseen sopi kylvää 10 nelikkoa, toiseen 1 tynnyri. Oli vielä kolmaskin pelto, johon kylvettiin 6 nelikkoa. Niittyjä oli 2: Latoniitty ja umpiniitty. Vuoden 1706 revisionin mukaan tämä puustelli käsitti 2 taloa ($\frac{1}{4} + \frac{1}{3}$ mantaalia), mutta pellot ja niityt olivat pieniä. Sentähden toivottiin, että tämä arvoltaan muutettaisiin.

VII.

Kieli- ja kansallisuus-oloista Vanhassa Suomessa.

Matkamies, joka noin 50 vuotta sitte Viipurin läänissä talvella taivaltaessaan oli pyryilmassa ja iltapimeässä eksynyt oikealta tieltä, huomasi kentiesi viimein, ristiin rastiin kauvan ajeltuaan, tulta loistavan jonkun metsäpirtin ikkunasta. Hän poikkesi sinne tietä tiedustelevaan. Talon lapset juoksivat ujostellen ja hämmästyneinä nurkkaan ja naiset alkoivat siivota ryysyjä ja romua näkyvistä, ennenkuin oikein rupesivat vieraan kysymyksiin vastaamaan. Sitä ennen kenties myöskin alkoivat puolestaan kysyä mistä vieras on. Tämä, tiestä paremmin selville päästäkseen, kysyi talon isäntää ja sai silloin vastaukseksi: »missä lieneekään Ruotsin puolella, Suomen puolella riepuja ajamassa». Äkkinäinen tuosta olisi voinut luulla eksyneensä Suomen rajan yli

Venäjän puolelle. Mutta tuo puheenparsi olikin vaan perintöä entisiltä ajoilta, jolloin Suomi ei ollut yhtenä valtiona. Suomi, vanha ja uusi, silloin olivat eri valtakuntien alusmaita. Nykyinen Viipurin läänikään ennen ei ollut yhtenä hallintopiirinä, vaan on ison Pohjan sodan jälkeen eri palasista koottu yhdeksi. Kun Pähkinäsaassa v. 1323 sovittiin Ruotsin ja Venäjän valtakuntien välisestä rajasta, tämä määrättiin kulkemaan Rajajokea, Saajejokea, Päiväkiveä ja Uudinkiveä (Uunikiveä) myöten Torsajärvelle ja Puruvedelle. Tämä linja siis jakoi kahtia nykyisen Viipurin läänin alueen ensin kahdelle eri valtakunnalle ja sitte, kun Käkisalmen lääni v. 1617 Stolbovan rauhan kautta oli jäänyt Ruotsin voittomaaksi, kahdelle läänille: Viipurin ja Käkisalmen. Viipurin lääni käsitti Savonlinnankin ja Kyminkartanon läänit. Sillä kannalla asiat olivat noin yhden vuosisadan, mutta kuudestoista sataluku oli tuon vanhan Käkisalmen läänin katoovaa ajan kannikkaa. Jo Pohjan sota taas särki Stolbovan rauhassa eheäksi päässeän Suomen, kuitenkin niin, että Venäjän Suomen länsi- ja luoteisraja kulki Suomen lahden rannan keskiosaa ja Suomenmaan sydänseutuja paljoa lähempänä, kuin Pähkinäsaassa keskiaikana oli määrätty, ja Käkisalmen läänin eteläosa yhdistettiin Viipurin lääniin. Pohjoinen osa siitä liitettiin Kyminkartanon (sitemmin Kuopion) lääniin, jääden Ruotsin vallan alle. Ruotsin Suomessa totuttiin sanomaan Venäjän Suomea entiseksi eli Vanhaksi Suomeksi ja täällä taas ruvettiin Turun rauhan jälkeen kutsumaan Kymijoen länsipuolella olevia maakuntia Ruotsin puoleksi ja Pohjois-Savo ynnä Hämettä Suomen puoleksi. Nämät nimitykset kuultiin kansan

suusta monta kymmentä vuotta senkin jälkeen kuin Haminan rauha oli Ruotsilta riistänyt Uudenkin Suomen Tornionjokea myöten ja Venäjän keisari v. 1811 oli säättänyt, että seuraavan vuoden alusta Suomi vanha ja Suomi muu ovat yhtenä maana. Tämä yhteys sitte on saatu paljoo täydellisemmäksi, kuin Käkisalmen läänin ja muun Suomen yhteys kuudennellatoista sataluvulla oli ollut. Kun maamme eri läänit ja maakunnat vuodesta 1812 alkaen olivat yhdistetyt yhdeksi valtioksi, vanhankin Suomen olot vähitellen ovat muodostuneet muun Suomen olojen kaltaisiksi. Siinä Käkisalmen läänin osassa, joka kuului Vanhaan Suomeen, ei ollut ennen ollut ruotuväkeä, mutta kun Krimin sodan aikana ruotuväki muualla Suomessa asetettiin kuntoon, tuli tätä väkeä Laatokan rantamillekin. Kymmentä vuotta myöhemmin kutsuttiin Vanhastakin Suomesta kansan edusmiehiä uudestaan kokoontuville valtiopäiville Helsinkiin keskustelemaan koko maan yhteisistä asioista. Oikeutta lähettää edusmiehiä Ruotsin valtiopäiville Viipurin läänin asukkailla oli Ruotsin vallan aikana ollut, mutta ei Käkisalmen läänin asujamilla. Kun vielä uusi vuosikymmen oli kulunut, rakennettiin Vanhaan Suomeen kansakouluja, joissa usein kyllä Suomen muista maakunnista lähteneet opettajat selittivät Vanhan Suomen nuorisolle nousevalle koko Suomen oloja sekä entisiä vaiheita. Vanha Suomi valtiollisesti sekä henkisesti siten on yhä lujemmin tarttunut kiinni muuhun Suomeen, jonne hyvät kulkuneuvotkin vievät, kansallishenki sielläkin maamme kaakkoisimmalla kulmalla on herännyt ja selvinnyt ja onpa sielläkin ruvettu pitämään suurimmassa arvossa omaa äidinkieltä, suomea.

Älykäs ja syvämietteinen runoilija Fredrik Cygnaeus on eräässä runoelmassaan verrannut Suomen kansan kohtaloa naisen olosuhteisiin. Tämä, naimisiin menty-änsä, kulkee miehensä sukunimellä ja omistaa itselleen hänen kielensäkin. Suomen kansa on ollut ensin läntisen, sitte itäisen naapurinsa vallan alaisena ja yksityisten suomalaisten jalot teot historian lehdillä usein ovat tuottaneet kunniaa noille vallitseville kansoille, eikä erityisesti Suomen kansalle. Ruotsin mahtavuuden aikana kuudennellatoista sataluvulla, suomalaisia sotakentilläkin usein pidettiin ruotsalaisina ja suomalaisten kansallisuus oli hukkua siihen ruotsalaistulvaan, joka silloin valui tännepäin. Suomenkieli työnnettiin tuulipuolelle tupoa, pohjoispuolelle kotia. Valtakunnankieli, ruotsi, pääsi Suomessa valta- ja virkakieleksi, niin että täällä toimivat virkamiehet eivät aina olleet perehtyneet maan kansankieleen ja kaikki asiakirjat sekä tuomiot kirjoitettiin ruotsiksi. Ainoastaan yksityiset joskus ylistivät Suomenkin kunniaa ja jos umpisuomalainen joutui Ruotsin valtiopäiville, niin hän toisinaan tulkin avulla sai niukat tiedot keskusteluista ja päätöksistä. Anottiin myöskin, ettei suomenkieltä taitamattomia ja Suomen oloja tuntemattomia määrättäisi tänne mihinkään ammattiin tahi virkaan, vaan ennen muita Suomen omia miehiä. Suomalaisten kansallishenki siis toisinaan toki hentona liekinä tuikahti esiin alamaiskansan mustuneesta hiiloksesta. Suomen kansallisuudelle haitaksi oli sekin asia, että Käkisalmen lääni hallinnollisesti oli yhdistetty Inkerinmaahan lähemmin kuin muuhun Suomeen. Itämerenmaakunnista, joitten kanssa Käkisalmen lääni oli yhtenä kenraalikuvernöörikuntana, sinne levisi saksaa

puhuvia toimimiehiä ja Viipurin kaupunkiin jo hansaliiton aikana oli tullut saksalaisuutta. Seuraavalla vuosisadalla venäjänkieli pääsi Viipurin lääninhallituksen virkakieleksi, Vanhan Suomen tuomiokirjat kirjoitettiin enimmäkseen saksaksi ja koulutkin muuttuivat saksankielisiksi sekä muutenkin Itämerenmaakuntien koulujen mallin mukaisiksi. Maaseuduissakin herrasväki alkoi puhua saksaa, mutta puhuttiin myöskin vanhan tavan mukaan ruotsia ja nyt venäjääkin. Suomenkielillä olisijaa ainoastaan talonpoikien tuvissa, herraskartanoitten renkituvassa ja kyökissä, kirkoissa sekä kärkevissä. Monikielisuuden seurauksena oli se, että Vanhassa Suomessa omituisesti äännettiin eräitä kieliä, esim. ruotsia niin, että g ja k aina kuuluivat kovina, eikä je:nä ja tje:nä, ja pitkistä vokaalista tehtiin kaksoisääntiö (siis gyöken, eikä jöken, Struolman, eikä Strählman, kyöket, eikä tjöket). Tämä oli suomenkielen vaikutusta. Saksankielen ääntäminen taisi myöskin saada oman värityksensä ja suomenkielen tuli venäläisiä ja saksalaisia sanoja. »Niederlandgericht» oli suomeksi »ala maanraspraava Viiborin läänis», »Kreisgericht» oli »korkiast hyvin asetettu kreisoikeus» ja nimismies oli »ylöspantu» (aufgesetzt»). Kauan sitte pilalla toistettiin lauseita, joihin Vanhan Suomen herrasväki muka oli aikaisemmin pannut sekaisin ruotsia, venäjää ja saksaa, ja sanottiin ne tavallisesti lähteneen käkisalmelaisten suusta. Vanhan Suomen kieltensekotuksesta vasta vähitellen on tullut loppu. Suomen kieli siellä on päässyt yleisimmäksi ja kirjallisuuden lukeminen sekä kansakoulut ovat karsineet Viipurin läänin kansankielestä muukalaisia sanoja ja pu-

heenparsia, niin, että on jälellä puhdasta ja rikasta Itä-Suomen murretta.

Uuden Suomen asukkaat seitsemännellätoista sataluvulla usein kutsuivat Vanhan Suomen suomalaisia venäläisiksi ja näitten kansallishenki todellakin oli himmenemäisillään. Porvoon kymnaasiin sillä vuosisadalla tuli oppilaita laajalta alalta, jo 1720-luvulta alkaen myöskin Vanhasta Suomesta, nimittäin Lappeenrannan, Haminan, Käkisalmen ja Viipurin kouluista, kun ne olivat uudestaan avatut, ja monta privaatioppilasta. Viipurin läänin pappeja ynnä muita säätyläisiä kuitenkin toisinaan kiellettiin lähettämästä poikiaan vieraan valtakunnan oppilaitoksiin. Porvoon kymnaasin vanhimmassa latinan kielellä kirjoitetussa matrikkelissa eräät Vanhasta Suomesta saapuneet oppilaat ovat sen opiston »extranei» (ulko-oppilaita, kuuntelijoita). Nämät sekä varsinaisiksi oppilaitaiksi päässeet Vanhan Suomen nuorukaiset siinä luettelossa ovat »viburgenses», mutta sittemmin »russia-fenner», »e Russia», »e Carelia Rossiae» tahì suorastaan »russi». He kun olivat Porvoossa ja sittemmin Turussa latinan ja ruotsin kielellä länsimaista sivistystä saamassa, pitivät siellä itseään melkein ventovieraina itämaalaisina. Sitä huomataan näitten tieteilijän kirjoittamista latinankielisistä akatemiallisista väitöskirjoistakin. Näissä Venäjän valtakunta on »meidän isänmaa», Venäjän aikakirjat »meidän ajantiedot», venäläiset »meidän kansamme», entiset moskovalaiset »meidän esi-isät. Vanhan Suomen nuorukaiset, joitten ruotsalais-suomalaiset sukunimet selvästi osoittivat mitä kansaa he oikeastaan olivat, koettivat kaikella tavalla ylistää Venäjää ja kaunistaa sen historia, usein samal-

laisilla nimenjohdoilla ja vapailla mielikuvituksilla, kuin muitten pohjoismaitten historioitsijat samalla aikakaudella julkaisivat. Ne Vanhan Suomen opinhaluiset, jotka olivat lähteneet Moskovan ja Tarton yliopistoihin, vieraantuivat vielä suuremmissa määrin alkuperäisestä kansallisuudestaan.

VIII.

Muutamia tietoja ison Pohjan sodan ensi vuosilta.

Viipurin läänin tuomiokirjat 1700-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä kuvaavat silloisia oloja ja antavat meidän huomata rauhallistako vai levotonta oli käräjäkunnassa. Se nähdään siitäkin saattoiko kihlakunnan-oikeus istua vai ei ja tuliko asianomaisia oikeuden eteen. Muolaassa monikin lautamies ja osa kansasta lokakuussa *v. 1703* oli poissa kotoa, koska vihollinen kevättalvella oli tehnyt hyökkäyksen («ruptur») rajaseutuihin (varsinkin Rautuun, Sakkolaan ja Kivennavalle). Venäläiset Kivennavan Pihlaiskylässä sinä vuonna polttivat yhden talon. Omapa sotaväki, peräytyessään Rajajoelta, Hoto-kan kylässä vei yhden talon kaiken kasvun ja poltti aidat. *V. 1704* Muolaassa istuttiin käräjät kesän alussa, mutta Uudenkirkon ja Kivennavan käräjiin ennen juhannusta ei saapunut monta lautamiestä ja asianomaista, koska parhaillaan tapahtuvan hyökkäyksen takia muut olivat hajonneet sinne tänne, olivat paenneet muihin paikkakuntiin ja suuri osa heistä oli tapettu tahi vankina. Viipurin käräjäkunnan lautamiehet lokakuussa

olivat käskemässä kansaa kyyditsemään täällä olevaa sotaväkeä ja hankkimaan sille muonaa. Samoin Muolaan lautamiehistä monta marraskuun keskivaiheilla oli kansaa kruununkyytiin ajamassa. Uudenkirkon syyskäräjissä yksi ainoa asia oli esillä. Koivistolla pelättiin vihollisen hyökkäystä Retusaaren puolelta ja suurin osa väestä sentähden oli pakosalla. V. 1705 Koiviston asukkaat vielä olivat paenneina ja lokakuun lopulla ainoastaan yksi asia oli esillä käräjissä. Tammikuun loppupuolella eräitten pitäjien lautamiehiä ratsumiesten isäntinä oli mennyt Vilajoelle (Säkkijärvelle), jossa oli överstin pitämää tarkastusta. Viipurin käräjiin ei saapunut lautamiehiä Kuolemajärven kulmalta, koska sen puolen asukkaat olivat peloissaan ja heitä oli muun väestön kanssa paennut Helmikuun lopulla pidettiin Muolaan, Kivennavan ja Uudenkirkon talvikäräjät Kangaspellon kylässä, mutta pöytäkirjan loppuun on pantu: »Lautamiehiä on saapunut ainoastaan Muolaasta ja Valkjärveltä. Koska viholliset ovat hyökänneet Kivennavalle ja Uudellekirkolle, on väestö sieltä paennut muihin pitäjiin eikä siis näistä pitäjistä ole tullut lautamiehiä eikä asianomaisia, vaikka määräpäivänä on odotettu.» Muolaan kartanossa oli käräjät lokakuun 10–12 päivinä. Viipurin ja Säkkijärven toukokuussa pidetyissä käräjissä oli ollut esillä ainoastaan muutamia asioita; samoin Uudellakirkolla lokakuun 16–17 päivinä. Sen pitäjän eräs lautamies oli edellisen vuoden tammikuussa joutunut vihollisten vangiksi ja oli vieläkin Pietarissa. Taloja oli autioina. Vihollisten hyökkäyksen takia Kivennavalla ei voitu pitää syyskäräjiäkään. V. 1706 Uudellakirkolla oli lyhyet käräjät 16–17 p. tammikuuta.

Seuraavina päivinä ei tullut Muolaankaan käräjiin paljon väkeä, koska ihmisiä oli paennut ja heitä oli tapettu sekä otettu vangiksi. Helmikuun alkupuolella melkein koko Koiviston seurakunta oli pakosalla, mutta Muolaassa istuttiin käräjiä heti juhannuksen jälkeen. Jääsken käräjiin syyskuun 17—19 päivinä ei tullut monta henkeä, koska vihollinen kulki Viipuria kohti. Samoin Ruokolahden käräjiin huhtikuun alussa v. 1707 saapui vähän väkeä. — Näitten vuosien tapauksista Vanhassa Suomessa tähän asti on tiedetty aivan vähän.

IX.

Lappeenrannan maakunnan oloista Turun rauhan edellä ja jälkeen.

Uudenkaupungin rauhassa Ruotsi luovutti nousevalle Venäjälle Suomen kaakkoisimman kulman, mutta »ei osattomaksi, eikä aivan ainoaksi», sillä Turun rauhanteossa v. 1743 annettiin Venäjälle Kymin kartanon läänistä lisäksi jotenkin iso alue ennen annetun Viipurin läänin osan länsipuoliseksi jatkoksi. Suomalainen aines Venäjän valtakunnassa siis oli kasvanut vankemmaksi ja Venäjän uudessa voittomaassa oli rauhakirjan määräysten mukaan Ruotsin uusin laki vuodelta 1734 noudatettavana, jota vastoin v. 1721 luovutetun Viipurin maakunnanlakina oli pysynyt Kristoffer baijerilaisen maanlaki. Venäjän uutta voittomaata kohta ruvettiin kutsumaan Lappeenrannan maakunnaksi, koska sen hallinnon sijaksi tuli Lappeenranta, joka jo Ruotsin vallan

aikana oli ollut Kyminkartanon läänin pääkaupunkina. Se muuten oli vähäpätöinen kaupunki ja samoin Savonlinna, mutta kolmas Venäjälle v. 1743 joutunut kaupunki, Hamina, tuli kaupalle tärkeäksi. Uuden maakunnan asukkaat heti Lappeenrannan tappelun jälkeen v. 1741 pantiin Venäjälle vannomaan uskollisuudenvaala, jonka ottivat Viipurin arkkidiakoni Samuel Krogius ja Koiviston kappalainen Henrik Nyberg.¹⁾ Ruotsin ja Venäjän valtakuntien välinen raja Suomessa vuoden 1743 jälkeen ei ollut joka kohdassa luonnollinen eikä sitä tarkoin käytykään. Rajalle jäi siis riidanalaisia («disputerliga») seutuja ja näitten asukkaita kansa kuvan sanoi »riitinkiläisiksi». Se raja myöskin jakoi pitäjiä kahtia, niinkuin Uudessakaupungissa määrätty rajakin oli tehnyt, ja niissä oli sangen sekavat olot. Kahdelle valtakunnalle siten halkaistuja pitäjiä olivat Pyhtää, Kymin, Mäntyharju, Puumala, Sulkava, Rautasalmi, Sääminki, Kerimäki, Pälkjärvi ja Suojärvi. Tätä rajaa ajottain tarkoin vartioitiin eikä joka kohdassa saatu kulkea sen yli. Vuosien 1741—1743 sodan aikana venäläiset olivat paljon hävittäneet omaa alusmaataan, Viipurin maakuntaa ja samoin noudattaneet ajan julmia sotatapoja Lappeenrannan maakunnassa ynnä Savonlinnan piirikunnassa. Oli murhattu, poltettu ja kansaa monelta tavalla rasitettu. Ruotsalaisten päällikkö Lewenhaupt keväällä v. 1742 piti Kyminkartanoa pääkortteerinaan ja sinne koottiin paljon sotaväkeä, joka pilasi sen viljelysmaita ja hävitti metsää. Lewenhaupt peräytyessään poltti hyvässä kunnossa olevan kartanon sekä sillan.

¹⁾ Hannikainen, Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista.

Samalla poltettiin taloja Korkeakoskella ja Reikkalassa. Översti Muhl poltti Viialan sahamyllyn henkirakuunain kanssa lähtiessään Keltiltä, jossa hän oli ollut vahiassa. Mutta varsinkin venäläiset tuhosivat maakuntaa. Valkealassa esim. 16 p. kesäk. v. 1742 tapettiin ihmisiä ja ryöstettiin julmasti, vieläpä kirkonkin omaisuutta. Papit sieltä hävisivät ja apulainen vietiin pois kurjassa tilassa. Vehkalahdella käytettiin laihot sotaväen tarpeisiin ja pellot sitte jäivät kylvämättä. Pappila poltettiin huoneinen, aitoineen ja sen pellot nurmettuivat. Alituisten kyytien tähden hevosia kuoli ja sarvikarja muista syistä hupeni. Säkkijärvellä ja Virolahdella samoin oli kovasti poltettu ja hävitetty. Pyhtään seurakunnassa useat tilat, esim. Suur-ahvenkosken kartano, sitte olivat peräti autioina, kun Ruotsin ja Venäjän armeijat olivat siellä oleskelleet. Lappeenrannan maakunnan asukkaat sodan kestäessä suorittivat paljon muonaa, heiniä y. m. niille sotajoukoille, jotka sinne majoitettiin tahti marssivat sen lävitse. Ne tavallisesti kohta taas siirrettiin muuanne. Juuri sentähden, että niitä yhä vaihteli, olivat kuitit ja laskut sekavat ja suurena vastuksena oli sekin, ettei osattu venäjän kieltä. Ensin oli kansalta sotaväelle kannettu niin paljon kuin mahdollista, jauhoja ja kauroja, mutta sitte muutakin. Venäläiset kuitenkin koettivat talonpoikien hätää avulla lieventää. Kun koko Suomi sodan aikana oli venäläisten hallussa, annettiin useimmissa maakunnissa talonpojille apua suorituksiin. Koska heiniä seitsemän talvikuukauden aikana oli hankittava sotaväelle, annettiin makasiineista maan asukkaille kauroja. Jos heiniä oli syötetty lyömättömistä niityistä, niin tahdottiin niitä korvata. Mutta siitä hu-

limatta olivat talonpoikien rasiatukset vaikeita. Heidän oli kuletettava elintarpeita makasiineista rykmenttien kortteereihin tahi Turun, Helsingin ja Käkisalmen varastoista Vaasaan ja Ouluun. Näitä suuria kuormakuletuksia toki koetettiin tasaisesti jakaa ja joka kuormaston mukana seurasi komentajana joku suomalainen upseeri ja kunkin sadan hevosen johtajana suomalainen aliupseeri sekä kahdenkymmenen hevosen päämiehenä joku lautamies tahi muu luotettava talonpoika. Omia suorituksiaan talonpoikien oli vietävä sotajoukkojen kortteereihin ja myöskin, esim. puita, kaupunkeihin joihin oli majoitettu sotaväkeä, sekä sairashuoneisiin ja leipomapaikkoihin. Tuomiokirjat, esim. Kymin tuomiokunnan, osoittivat, että seuraavina vuosina sakotettiin useita talonpoikia, jotka eivät olleet täyttäneet vuoden 1719 kuletussäännön määräyksiä. Kenraalikuvernööri Campenhausen 12 p. lokak. v. 1743 varoitti Kyminkartanon läänin asukkaita metsiin karkaamasta, kehoittaen heitä hyvästi kyyditsemään kotiinsa palaavia ruotsalaisia vankeja, venäläisiä sotajoukkoja, päälliköitä y. m. Vapausvuosia kansa pyysi ja niitä sekä muita huojennuksia usein myönnettiin vuodesta 1744 alkaviksi. Lappeenrannan maakunnan tilikirjassa («landsbok») vuodelta 1742 sanotaan, ettei kaikkia veroja keisarinnalle kannetakaan, koska maata sodan aikana oli hävitetty ja useimmat maatilat, varsinkin teiden varsilla, olivat häviönalaiset, ettei niistä moneen vuoteen voinut toivoa mitään. Ne jotka sodan kestäessä olivat jonkunlaisessa kunnossa olivat suorittaneet suuria »rationeja» sekä »portioneja». Miten köyhtynyttä kansaa autettiin, näkyy seuraavistakin esimerkeistä. Kapteeni Manckeron kertomuksen

mukaan kenraalimajuri von Bradke (Bratke) oli Lapp-träskin, Elimäen, Vehkalahden, Kymin ja Pyhtään talonpojille antanut lainaksi 545 jauhokulia ja 189 tshetverttia kaurjoja, joita ei maksettu takaisin. Ylikomisarius Krompein lokakuussa v. 1743 ehdotti että talonpojille huokeaan hintaan myytäisiin makasiineista viljaa syötäväksi ja myöskin annettaisiin sitä kevät- ja syyskylvöksi. Haminan makasiinista annettiinkin Lappeenrannan maakunnan asukkaille kevätkylvöä varten lainaksi 1,000 tshetverttiä otria ja yhtä paljon kaurjoja. Kenraalikuvernööri Campenhausen'in ehdotuksen mukaan hallitseva senatti 10 p. tammik. v. 1744 määräsi, että valloitetussa maakunnassa vallitsevan viljanpuutteen ja kalleuden takia Haminan kruununmakasiinista 2 vuotta peräkkäin kunakin vuonna myytäisiin 2,000 jauhokulia samaan hintaan, kuin kruunu oli ne saanut. Autiutilain köyhille perkaajille annettaisiin paikalla toimitetun tutkimuksen ja arvaamisen jälkeen lahjaksi 2 vuotta peräkkäin kunakin vuonna yhteensä 1,000 jauhokulia. Vv. 1744–46 toimitettiin kansalle ja niitä seuraavinakin vuosina jaettiin hätääkärsiville paljon vilja-apua. Kruununvoudit olivat jakajina. Äsken mainittuina vuosina ja vielä eteenpäin kaikki veroa maksavat saivat suorittaa rahalla mitä ennen oli maksettu viljalla ja tynnyrin hinnaksi oli määrätty 1 rupl. 28 kop. Rahapajasta lähetettiin Haminaan 13,000 ruplaa (denuskoja sekä poluskoja), että voitaisiin kruunulle vaihtaa ne Ruotsin pienet vaskirahat, jotka tuottivat maakunnan asukkaille vahinkoa, koska venäläiset kauppiat ja »marketentit» eivät tahtoneet täydestä arvosta ottaa niitä vastaan. Sodan jälkeenkkin oli sotaväkeä majoitettu maalle ja sotilaitten

menettely talonpoikia kohtaan ei aina ollut hyvä. Heidän kesken sentähden syntyi tappeluitakin. Sotamiehet tulivat väkisinkin taloihin asumaan ja metsistä kaadettiin puita kruunun tarpeiksi ilman mitään korvausta; heinienkin suorituksia alettiin jakaa epätasaisesti. Olot siten olivat muuttumaisillaan yhä ilkeämmiksi. Kun sotaa varten tarpeelliset muonamäärät olivat tauonneet, täytyi talonpoikien maksusta suorittaa heiniä upseerien ja kruunun hevosten syötäväksi.

Lappeenrannan sodan jälkeen eräs komissiooni v. 1743 tutki rästien, autioitten tilojen ja kohtuullisten korvausten suuruutta ja lukua ja tätä tutkimista jatkettiin seuraavinakin vuosina. Sen mukaan sitte ehdotettiin vapausvuosia, rästien pyyhkimistä y. m. Tarkastuksen tulokset ilmoitettiin valtakunnan kamarikollegiolle ja kuvernementin kansliaan.

Suomenmaa syyskuussa v. 1742 sai ylimmäiseksi maaherrakseen edellämainitun kenraaliluutnantin Balthasar von Campenhausen'in, joka lokakuussa saapui Kyminkartanon lääniin ja sitte uuden vuoden alussa jo oli Turussa. Syksyllä v. 1743 hän oleskeli Haminaassa, johon hänen kansliansa oli muutettu syyskuun lopulla Helsingistä. Lokakuun 20 päivästä hän oleskeli Valkealan kartanossa ja marraskuun alusta alkaen Lappeenrannassa, mutta saman kuun loppupuolella hän muutti Pietariin; useat kanslian virkamiehet olivat jääneet Turkuun. Campenhausen teki ehdotuksen Vanhan Suomen hallinnon järjestämiseksi ja sen jaoksi, jonka hallitseva senaatti hyväksyi ja joka sitte oli voimassa vuoteen 1784 saakka. Sen mukaan Vanha Suomi oli yhtenä Viipurin kuvernementtinä (kenraaliluutnantti ruh-

tinus Repnin v. 1744 tuli kuvernööriksi), jossa oli Viipurin ja Lappeenrannan maakunnat (provinsit), kummankin päämiehenä käskynhaltija eli ylikomissarius. Lappeenrannan maakuntaan jäivät Kymin, Lappeen ja Jääsken kihlakunnat, joitten korkeimpina paikallisina virkamiehinä olivat komissariukset eli kruununvoudit. Oli julistettu, että Venäjän voittama Kyminkartanon maakunta erityisistä armosta pääsi eri provinsiksi ja sen ensimmäiseksi käskynhaltijaksi nimitettiin Kaarlo Fredrik Krompein. Hän oli ollut Viipurin maistraatin sihteerinä ja sitte (1730-luvun alussa) Viipurin kuvernementin rahastonhoitajana ja kamreerina ynnä muonamestarina sekä määrättiin v. 1742 valloitetun Kyminkartanon läänin ylikomisariukseksi. Hän 31 p. lokak. v. 1743 sai Campenhausen'ilta immissionin Valkealan kartanoon, sillä Krompein sitä autiotilaa oli saattanut uudestaan viljelyksen alle, sekä 3 vapausvuotta, johon kamarikollegion vahvistus toki oli hankittava. Hän kuoli 2 p. helmik. v. 1746 ja haudattiin Lappeenrantaan, mutta Valkealan kartanossa hän käskynhaltijana oli asunut, koska Lappeenrannan kaupunki oli autiona. Jos hän edellisissä viroissa olikin osoittanut oman voiton pyyntöä, röyhkeyttä ja riidanhalua, niin hän Lappeenrannan maakunnan käskynhaltijana toimitti paljon hyvää. — Laamanninvirka jäi Lappeenrannan maakuntaan olemaan sekä alemmat oikeudet ja tästäkin maakunnasta sai vedota justitsikollegioon. Sama laamanni istui käräjiä myöskin Viipurissa ja Käkisalmissa, kussakin paikassa kerran vuodessa.

Vuoden 1744 kulunkiarvio käsitti myöskin virkamiesten palkat. Lappeenrannan maakunnan virkamiesten

palkkasääntö tehtiin heidän ilmoitustensa mukaan, koska maakunnan konttorin kanslia kaikkine papereineen oli palanut Lappeenrannan antautuessa. Tämän palkkasäännön hallitseva senaatti 1 p. maalisk. 1741 vahvisti ja koko Vanhassa Suomessa nämät asiat sitte olivat yhdenlaiset. Koska Jääsken kihlakunnan maakomissarius 9 p. jouluk. 1809 sai hoitonsa alle kaikki valtakunnan rajan kautta jaetut ja riidanalaiset piirit Savossa sai hän Ruotsin tavan mukaan palkanlisäyksen (32 ruplaa) ja henkikirjoittaja samoin (16 suplaa). Campenhausen 17 p. maaliskuuta v. 1743 määräsi, että paenneiden pappien virantoimittajat saisivat puolet sen viran palkasta; toiset puolet koottaisiin erityiseksi rahastoksi. Paenneiden oli palaaminen ennen sen vuoden heinäk. 1 päivää, jos tahtoivat saada takaisin omaisuutensa. Lappeenrannan maakunnan papiston anomuksesta perustettiin v. 1743 eri konsistorium Haminaan ja sen esimieheksi tuli Vehkalahden kirkkoherra F. Gudsens.¹⁾ Ruotsin puolella rajaa Turun ja Porvoon konsistoriumit toivoivat, että Vanhaan Suomeen lähtisi Ruotsin puolen pappeja kunnollista sielunhoitoa toimittamaan. Mutta Viipurin kuvernementin kanslia 23 p. heinäk. v. 1751 kirjoitti Haminan konsistoriumille, että annettaisiin tietoja niistä papeista, jotka Turun rauhan jälkeen olivat Kymijoen takaa tulleita, miten heidät oli määrätty virkaan ja oliko mitään takeita, etteivät olleet vakoojia tahi kansan yllyttäjiä. Toisinaan kiellettiin pappeja lä-

¹⁾Tälle Campenhausen jo 18 p. lokak. v. 1743 kirjoitti, että hän pitäisi silmällä Lappeenrannan maakunnan seurakuntia vanhan Ruotsin tavan mukaan, kunnes valtakunnan hallitseva senaatti määräisi konsistoriumin perustettavaksi.

hettämästä lapsiaan Ruotsin puolella kouluihin ja lausuttiin toivomus, että kirkkoherroiksi otettaisiin ainoastaan Vanhassa Suomessa syntyneitä ja kasvaneita.

Ne virkamiehet, jotka Lappeenrannan maakunnassa eivät heti saaneet palkkaa, nostivat gratialia eli pensioonia (Campenhausenin kirje tästä oli annettu 16 p. helmik. v. 1744) ja ne sotilaat, jotka jo Ruotsin vallan aikana olivat saaneet pensioonia, saivat Lappeenrannan maakunnassa edelleen eläkettä 1 päivästä Tammik. 1744 lukien. Ne ylä- ja alaupseerit, jotka tulivat kotiin Helsingin antauduttua, saivat virkatalonsa takaisin. Rakuunoita ja sotamiehiä kehoitettiin viljelemään autioutiloja tahi rupeemaan talonpoikien luo palvelukseen. Sen likimääräisen ilmoituksen mukaan, jonka Krompein antoi maakunnan konttorista Valkealan kartanossa 25 p. lokak. v. 1743, jäi Lappeenrannan maakuntaan vuodeksi 1744 450 rusthollia ja 500 sotamiesruotua, (koska 2,000 talosta 4 asetti yhden sotamiehen). Talojen koko summa kyllä oli 3.053 $\frac{1}{2}$, mutta näistä oli erotettava virkatalot, rusthollit, pappilat ja jonkun laitoksen alle lasketut tilat. Rusthollit kohta venäläisten valloitettua tämän maakunnan menettivät kaikki augmenttinsa, jotka saivat takaisin alkuperäisen luontonsa. Monen rusthollin augmentti oli sitä paitsi jäänyt Ruotsin puolelle rajaa.

Ruotsin hallitus vähää ennen Lappeenrannan sotaa aikoi Kyminkartanon läänissä panna toimeen uutta veroitusta ja kantojärjestelmää, mutta sota keskeytti niitä yrityksiä. Venäjän hallitus sitte jatkoi sitä työtä. V. 1742 näyttää Kyminkartanon läänissä toimineen joku tutkintokommissiooni, jonka tekemien maa- eli verokir-

jojen sisällysluettelo on säilynyt. Venäjän kruunun pääkirja vuodelta 1742 («Kapitalräkning för Finland 1742») sisältää hauskoja tietoja Ruotsinajan kameraalioloista ja sodan aikana vallitsevasta taloudellisesta tilasta. Syksyllä samana vuonna annettiin Lappeenrannan maakunnasta jonkunlainen summittainen ehdotus plenipotentiärministerille Rumjanzoville. Lappeenrannan maakunnassa ylimalkaan tarkoin noudatettiin entisiä Ruotsinajan oloja eikä tahdottu niitä Venäjän mallin mukaan muuttaa. Krompein 31 p. elok. v. 1743 oli toimittanut otteita niitten kihlakuntain ja pitäjien säännöllisistä verojensummista, jotka olivat määrätty jäämään Venäjän vallan alle. Monta vanhaa oikeaksi todistettua maakirjaa ei ollut saatavana, ei kumminkaan Lappeen kihlakunnassa, sillä kihlakuntienkin paperia ja konttorikirjoja oli sodan aikana hävinnyt. Lappeen kihlakunnan arkistosta oli kuitenkin jälellä »ransakningsjordabok», joka osoitti maakirjaverojen summat. Papisto, kruununpalvelijat ja lautamiehet sentähden olivat valalla todistaneet, ettei talonpojille ennen ollut suurempaa veroa pantu ja etteivät he kyenneet enempää suorittamaan, kuin mitä nyt ehdotettiin. Näistä asioista neuvottelemaan ja anomuksia tekemään oli Viipuriin kutsuttu Lappeenrannan maakunnan pappeja ja virkamiehiä. Krompein oli ehdottanut, ettei tämän maakunnan tarvitsisi suorittaa sodan aikana muita veroja, kuin mitä sotaväki tarvitsi elatukseen (siis ei »ordinarie räntaa») ynnä tuomarin ja laamanninrahoja sekä käräjäkappoja. Yleensä vähennettiin veroja, niinkuin v. 1728 oli tehty Viipurinkin maakunnassa, sillä ne olivat Ruotsin vallan viime aikoina olleet suuret ja kansalle oli annettava tilaisuutta toin-

tua. Täydellisempien kirjojen tekeminen lykättiin, kunnes rajaa olisi tarkoin käyty. Krompeinin toimittama »revisioni» oli ainoastaan väliaikainen. Campenhausen tammikuussa v. 1744 kirjoitti hallitsevan senaatin antaneen määräyksen uudesta maakirjain revisionista, jossa tilaisuudessa myöskin oli tarkastettava olivatko ylikomisariuksen antamat vapausvuodet kohtuulliset. Senaatti oli 8 p. jouluk. v. 1743 tähän toimeen valinnut ylikamreeri Renner'in niin, että hän oli kamarikonttorin katsannon alaisena. Rennerin piti edeltäkäsien kerätä tietoja maataloista ja sitte antaa ehdotus kamarikollegion konttoriin. Talonpoikien oli annettava hänelle ja hänen apulaisilleen vapaa kyyti ja kruununpalvelijan tarpeellista apua. Siihen asti, kuin Renner oli saanut työnsä valmiiksi, verot olivat kannettavat ylikomisarius Krompein'in tekemän maakirjan mukaan kaikista taloista, joille ei ollut suotu verovapautta ja jotka siihen kykenivät.

Kauppa rajan yli julistettiin Turun rauhakirjassa vapaaksi, mutta sittemmin kiellettiin kummaltakin puolelta milloin mitäkin tavaroita viemästä toiseen valtakuntaan ja salakuljettajia varsinkin silloin ilmestyi paljon. Venäjän puolella kannettiin tullimaksuja Viipurissa ja Haminassa, mutta Ruotsin puolella rajalla oli eräissä paikoin tulliasemia. Ennen oli kannettu tullia Viipurin maakunnan ja Ruotsin alle kuuluvan Kyminkartanon läänin välisellä rajalla. Campenhausen vielä 31 p. lokak. v. 1743 oli kahden vaiheilla, vanhalla rajalla tullimaksuja oli kannettava vai ainoastaan uudella ja Haminan porvarit olisivat tahtoneet ylläpitää kaupparajaa Lappeenrannan ja Viipurin maakuntien välillä, niin että

Lappeenrannan maakunnan asukkaat olisivat saaneet tuoda tavaroita kaupaksi ainoasti Haminaan, mutta semmoista ahdasmielistä asetusta ei saatu toimeen. V. 1744 kuitenkin nostettiin kanne koska Viipurin kauppias Hans David Seseman oli tuottanut tervaa Virolahdelta ja samallaisia juttuja hän sai senkin jälestä kestää. Myöhemmin nimenomaan ilmoitettiin, että viljaakin saa myydä ja viedä piirikunnasta toiseen. Mutta maakauppa 18 p. lok. v. 1743 kiellettiin Lappeenrannan maakunnassa. Haminan ja Lappeenrannan porvarienvahingoksi siis ei saanut maaseuduilla kuleksia ostamassa ja myymässä ja ylikommissariuksen huoleksi jätettiin näitten asiain silmälläpitäminen. Vanhassa Suomessa myöhemmin ei niin ankarasti kielletty kaupantekoa maalla. Maantiet olivat sodan aikana jääneet huonoon tilaan ja siltoja oli poltettu. Campenhausen sentähden lähetti maakunnan kansliaan käskyn, että tiet sekä sillat kiihuusti olivat korjattavat ja että muutamia suomalaisia aliupseeria pitäisi käyttää niitten töitten päällysmiehinä. Sittemmin hän lähetti yhden venäläisen ja yhden suomalaisen vänrikin teitä ja siltoja tarkastamaan Lappeenrantaan saakka ja huomattiin että kaikki olivat hyvässä kunnossa.

Sillaikaa, kuin Turussa v. 1743 rauhaa hierottiin, oli aikaansaattava nopea kirjeenvaihto Venäjän hovin ja sen valtuutettujen välillä ja sentähden järjestettiin kyddissäkäynti Turusta Hämeenlinnan kautta Lappeenrantaan niin, että joka vaihtopaikassa oli 1 suomalainen aliupseeri tahi korpraali ja 12 hevosta. Paitsi sitä oli sotapäällystön ja kuvernementin kanslian välisiä jokapäiväisiä lentolähettiä varten kestikievaria 8 hevosineen

Helsinkiin Haminaan, Ouluun ja Pohjanlahden pohjoispuolitse Tukholmaan vievien teitten varsilla. Ruotsin vallan aikana kestikievarit saivat kruunulta palkkaa ja myöskin peninkulmien mukaan laskettuja kyytirahoja ynnä muita etuja, kun toimittivat säännöllistä ja ylimääräistä postia ja matkustavaisia eteenpäin. Lappeenrannan sodan aikana ne postitalot poltettiin tahi muuten joutuivat autoiksi, jonkatähden maakunnan asukkaat uudestaan asettivat hevosia niihin seitsemään kestikievariin, joita siinä oli. Että hevosia todellakin pidettäisiin varalla, määrättiin 1 postinimismies aina kahden kestikievarin yli ja 1 sijoitettiin paitsi näitä Haminaan. Pidettiin yleensä hyvänä Ruotsinvallan aikuista kyytijärjestelmää ja tahdottiin sitä jäljitellä, mutta Viipurin maakunnassa oli kamarikonttorin määräysten mukaan tehty niin, että maanviljelijöitä melkoisesti rasiettiin. Vanhassa Suomessa myöhemmin oli isojen teitten varsilla postitaloja, mutta syrjäteiden varsilla hevostenvaihtopaikat olivat tavallisia talonpoikaistaloja, joissa kyytiin tulleitten valitsemat taarastit ylläpitivät järjestystä. Matkustavaiset usein kuvernööritä lunastivat »podoroschnan» (puoltokirjan hevosten saamista varten). Erityiset talot toimittivat eteenpäin kruunun kirjeet ja paketit.

Syyskuussa v. 1743 kysyttiin Venäjän puolelta, miten postinkuletuks Ruotsin puolen lähimmän maaherran mielestä oli järjestettävä Viipurin ja Kymin välillä sekä valtakuntien rajan yli. Uudenkaupungin rauhanteon jälkeen samoin oli molemmin puolin sovitettu postinkuletuks mukavaksi. Koska kirjeposti Ahvenkosken

ja Viipurin välillä ei ollut aivan hyvällä kannalla mää-
rättiin Haminaan kaksi valantehnyttä postiljonias ja
Lappeenrantaan yksi. Heillä oli torvijavaakuna. Posti-
lot pantiin hyvään kuntoon.

X.

Oloja lahjoitusmailla 1700-luvulla.

Isonvihan jälkeen ja jo sen aikanakin syntyi Vanhaan Suomeen tiloja omistavia laatuja, nimittäin lahjoitusmaita, joitten keskuksena oli joku hovi («Hofflager», »hof-läger»). Tämmöisen hovin ja lahjoitusmaan hoitaja oli mahtava mies. Hän pani toimeen herransa tahdon, mutta, koska herra asui usein kyllä kaukana, niin hän myöskin oman tahtonsa mukaan menetteli. Sellaisia hovinhoitajia olivat esim. seuraavat: Muolaan lahjoitusmailla («Muhle eli Mähla Kirche») Ivan Sudakov Jegor Kirilov eli Krilov noin v. 1738, Claudelin noin v. 1759, Johan Forsman, Johan Mahlman ja kumminkin aikoon siksi Olivenmarck; Kurkijoen, Koitsanlahden ja Jaakkiman lahjoitusmailla Johan Kohl, Mainvaring (Inanvaring), joka tuli Pietarista Kurkijoelle 22 p. helmik. v. 1748, Berndt Johan Zilliacus, Berndt Klint (v. 1748), Chr. Fr. Lüdecke, von Stein vuodesta 1760 ja vänrikki Sattler; Aleksanteri Nevskiluostarin mailla Sortavalassa, Impilahdella ja Suistamolla Mihaila Gavrilov (1744), Ivan Klimpujev, vuodesta 1745, Totei Petrov, Ivan Koverov, Froding ja Dementeri Sidorov Gurjev (Hurriev),

Hurrinev); Kivennavalla Sebastian Ivanovitsch (1750), Vasili Federov Suchanov eli Schuhanov (Supplua) v. 1754 ja Andrei Rodionov Naplaskov (1762), jonka nimi myöskin kirjoitetaan Andrei Naplakov; Suojärvellä ja Ruskealassa entinen luutnantti Terentei Silitz Tiutrimov (1760), Nikolai Voronov (1761) ja Vasilei Gerasimov (1765); Sakkolassa G. A. Nordberg (1756) ja Olof Henning Olivenmarck (v. 1769); Salmassa Isak Rennerus. Näillä on asiakirjoissa arvonimenä kommissarius, moisniekka, hoitaja, huoneenhaltija, inspektori, administrator, ylitirehtööri, vuokraaja, upravitel, mandatorius, streptschei, prikashik, valtuudettu, amtman j. n. e. Näistä sekä heidän komentamistaan talonpojista on tähän painettu muutamia justitsikollegionasiakirjoista tehtyjä muistiinpanoja.

Sotakollegio v. 1755 julisti, että Systerbäkin kiväritehtaan alle lasketuita talonpoikia ei saa käskää mihinkään muuhun työhön, sillä mainitulle tehtaalle juuri oli luvattu päivätöitä Uudeltakirkolta, Kuolemajärveltä, Johanneksesta ja Koivistolta. Justitsikollegio tästä asiasta ilmoitti kuvernementinkanslialle. — Rouva Stackelbergin tilalta Salmassa oli karannut talonpoikia Sortavalaan, Impilahdelle ja Suistamolle ja nämät vaadittiin takaisin. Heidän luovuttamisesta kirjoitti kuvernementinkanslialle myöskin se kommissiooni, joka oli asetettu järjestämään maksuja ja suorituksia Käkisalmen pohjoisessa läänissä eli piirikunnassa. Mutta luostarinkanslia ja Klimpujev huomauttivat, että, vaikka kuvernementinkanslia oli kehoittanut näitä talonpoikia ajamaan takaisin Salmiin, sitä ei tehdä, koska eivät ole syntyneet Salmin tilalla eivätkä myöskään ole siellä perittyjä («arfbönder»), vaan

vapaita, enimmäkseen luostarin mailla syntyneitä tahi Ruotsin puolelta tulleita. Sotakamarikonttori 6 p. jouluk. v. 1753 oli kirjoittanut luostarikanslialle, että suomalaiset talonpojat Viipurin ja Käkisalmen maakuntien lahjoitusmailla isien syntyperän mukaan jääkööt, niinkuin lahjoituskirjoissakin on sanottu, näille tiloille perinnöllisesti. Ne talonpojat, jotka asuivat kruununtiloilla, eivät myöskään saaneet muuttaa kuvernementistä ilman kuvernementinkanslian lupaa. Ja eihän karkuria myöskään toimitettu takaisin Salmista Aunukseen eikä päinvastoin.

Kenraali kreivi Fermorin talonpoikia Sakkolassa v. 1762 syytettiin vastahakoisuudesta maksujen ja päivätöiden suorittamisessa. Kontrahti oli tehty Habarovissa ja kommissiooni, joka tutki näitä asioita, istui Riskan hovissa.

Kenraalimajuri parooni ja ritari von Stein, Kurkijoen Koitsanlahden lahjoitusmaan vuokraaja, jonka edelliset hovinhoitajat olivat olleet saattamaisillaan herrasväkensä häviöön, joutui riitaan ja juttuihin talonpoikien kanssa (vv. 1762—63) niin, että nämät uhkasivat hänet tappa ja hävittivät herrojensa julistuksia. Sentähden, niinkuin useinkin Vanhassa Suomessa, koottiin istumaan ylimääräinen kommissiooni.

Käkisalmen kihlakunnan tuomari P. A. Pomoell alkoi v. 1745 syyttää Aleksanteri Nevskiluostarin upravitelia Ivan Klimpujevia, koska hän oli sekaantunut oikeuden toimintaan, oli halveksinut lakia ja talonpoikia kohtaan oli käyttäytynyt väkivaltaisena tyrannina. Klimpujev viittasi luostarikanslian ukaaseihin ja valitti esimiehilleen Pietarissa. Sentähden v. 1750 kokoontui kommis-

siooni Sortavalaan ja se jatkoi työtään monta vuotta. Tämä kommissiooni pani takavarikkoon Klimpujevin tavaroita, sillä hän oli edellisinä vuosina ottanut mitä tahtoi, esim. Sortavalan pitäjän Vorsunsalmen kylässä isäntä Valliukselta pienen hopeapikarin, joka oli perintöä, sekä sitte lehmän. Vallius myöskin oli viety Pietariin. V. 1765 tuomittiin 40 paria raippoja saamaan ja kahdeksi vuodeksi linnatyöhön eräs Hiitolan mies, joka oli yllyttänyt talonpoikia donatariusta vastaan ja muutenkin loukannut herrasväkeä.

Muolaassa oli kreivi Tschernischevin liovinhoitajana hurja ja tuittupäinen Krilov, joka patukalla tahtoi ratkaista kaikki asiat. Pitäjän nimismies Aron Mutander hänestä ilmoitti syksyllä v. 1738, että hän ei ainoastaan kantanut $\frac{2}{3}$ veroista, jotka olivatkin donatariukselle menevät, vaan myöskin esti Mutanderia panemasta toimeen maan oikeuden julistamia tuomioita ja ottamasta talonpoikien joukosta kiinni pahantekijöitä. Muolaassa oli pariskunta Matti Vanhanen ja Katri Jaakontytär ja näillä tytär Valpuri, joka oli rikksellinen ja vanhempiansa kohtaan väkivaltainen. Kun sotamies Elias Mihailovitsch ja siltavouti Matti Erikinpoika lähetettiin vaatimaan Krilovilta tämä vangittava Valpuri, niin hän vastasi, että hän kykenee itse tuomitsemaan yhtä hyvin kuin tuomari Joh. Math. Sohlberg, eikä luovuttanut syytettyä. Muolaan käräjissä lautamies Eskil Lemmetty ja Kaarle Susi myöskin kertoivat, että Krilov oli uhannut patukalla niitä, jotka riita-asioista manasivat maan

*) Katso: Hannikainen, Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista, siv. 77 sekä Niitä näitä Itä-Suomesta I ja II.

oikeuteen. Sentähden käräjiin oli tullut niin vähän asianomaisia. Olihan eräs Vjholainen haastanut oikeuteen vastaamaan Matti Ilon. Mutta Krilov kielsi häntä menemästä. Oikeuteen saapui röyhkeästi hovin kirjuri Olavi ilmoittamaan, että Matti oli kielletty tulemasta, koska Krilov itse oli sen asian ratkaissut eikä välittänyt maa-oikeudesta. Hän oli myöskin valmis maksamaan ne 32 kopekkaa, jotka kuninkaallisten asetusten mukaan olivat Matin maksettavat, koska hän ei saapunut oikeuteen, mutta ne saisi Vjholainen selkänahallaan hänelle kuitata. Muolaan syyskäräjät siis lopetettiin ja Valpurin vanhemmat itkien pyysivät tuomarilta, että saisivat hänen kanssaan tulla Viipuriin parempiin turviin, koska tytär oli niin pelättävä. Heitä lohdutettiin sillä, että oikeuden nyt 2 kertaa julkiluettu pöytäkirja vielä lähetetään justitsikollegiolle. Tämän toimesta Kirilov haastettiin Viipurin maakunnanoikeuden eteen. Häntä noutamaan lähetettiin oikeudenkirjuri Kihlström ja sotamies (»rättssoldat»), sillä sotamiehiä Vanhassa Suomessa kaikkialla käytettiin, ja Viipurin ylikomendantti Sikov myöskin lähetti 2 sotamiestä, mutta Krilov löi Kihlströmiä ja antoi hänen vuorokauden istua jalkapuussa. Sittenkun sotamiehet eräitä päiviä olivat olleet Krilovin luona, tuli tämä 26 p. marrask. miekka sivulla Viipuriin, mutta oikeuden eteen hän ei vielä saapunut. Arvelipa vaan, että Solbergin pitäisi seisoa siinä syytettynä, koska asianomaisilta oli ottanut lahjoja (hän oli vaan nimismies Mutanderin luona kantanut sakkorahoja). Koska Krilov oli noutajilta pidättänyt syytetyn naisen, oli ivannut maa-oikeutta ja kieltänyt talonpoikia tätä oikeutta käyttämästä, niin justitsikollegion ja Majesteetin toimesta

asetettiin komissiooni, joka istui Solbergin luona, vaikka kreivi Tschernisch ja ylikomendantti tahtoivat erottaa Solbergin koko asiasta. Komissionin jäseninä olivat myöskin kamreeri Krompein ja maistraatin sihteeri »ad interim» Dichseus. Tammikuussa v. 1739 tuli Krompeinin sijaan raatimies Tesleff. Krilov sekä kirjuri Olavi olivat pidettävät arestissa, kunnes asia oli loppuun tutkittu. Mutta Krilov oli mennyt Venäjälle jotaakin ratsupalvelusrahojen kantoa toimittamaan ja oli luvannut palata kun aikaa riittäisi. Sotamiehiä keväällä v. 1739 taas pantiin häntä etsimään. Hän sittemmin sai rangaistuksensa.

Yhtä vaikeaa oli v. 1744 saada Sortavalan kihlakunnan oikeuden eteen Aleksanteri Nevskiluostarin tilanhoidtaja Mihaila Gavrilov, joka oli antanut vangitaja patukalla lyödä lukkari Evert Salmelinia ja talonpoika Erasmus Koposta. Nämät kesällä äsken mainittuna vuonna olivat tulleet Ruotsin puolelta Sortavalan jauhoja ostamaan. Joulukuussa lyödyt vielä olivat vuoteen omina.

Edellä on mainittu miten Sortavalassa ja Muolaassa hovinhoitajat sekaantuivat laillisten tuomioistuinten toimintaan. Samaa tapahtui muuallakin. Vv. 1748—49 tuomari Pomoell, jota hovinherrat pitivät kansanylyttäjänä, valitti, että Kurkijoen hovinhoitaja piti oikeudessa tuomittavina rikoksina (»crimina») ainoastaan huorintekoa, murhaa ja tappoa, mutta hovissa arvosteltavina tappelua, väkivaltaisuutta, sapatinrikkomista, kirkon häpäisemistä, riitelemistä, maariitoja, rauhanhäiritsemistä, velanvaatimuksia j. n. e. Kaikista näistä mielivaltaisesti rangaistiin hovissa. Jos niitten takia joku meni oikeuteen, niin hovissa lyötiin patukalla tahi pantiin jalka-

puuhun tahi arestiin sekä syyttäjät että vastaajat, sillä hovinhoitaja ynnä taarastit kyllä niitä asioita tutkivat. Niinpä Kurkijoen hovissa käräjään aikana oli rangaistu erästä miestä patukalla petoksesta. Jos muutama siviiliasiaintakia olivat menneet tuomioistuimen eteen, niin sitte olivat muuane karanneet. Inspektori Zilliacus oli uhannut, että jos käräjissä käsitellään siviiliasioita, niin lautamiehet pannaan viralta ja rangaistaan. Laillisen oikeuden antamia tuomioita oli otettu talonpojilta ja näitä rangaistu. Pomoell ei tahtonut ollenkaan julistaa lakimääräisten käräjään istuntoaikoja, jos ei kuvernementinkanslia sekä justitsikollegio toimittaisi kaikkia asioita oikealle tolalle. Entinen inspektori Johan Kohl oli kantanut kärjäkapat itselleen, mutta lahjoitusmaanomistaja Voronzov 22 p. lokak. v. 1747 oli julistanut pastoreille, kappalaisille, taarasteille ja talonpojille, että sellaista kantoa ei saa enää tapahtua, sillä ainoastaan keisarinna voi käskeä kantoa toimittamaan. Voronzov myöskin vakuutti, ettei hän sekaannu oikeudenkäyttöön eikä yllytä talonpoikia oikeutta vastaan. Hän kielsikin hovinhoitajaansa criminalioista rankaisemasta, mutta Jaakkiman inspektori Berndt Klint eräänä sunnuntaina oli yleisön läsnäollessa patukalla lyönyt miestä sentähden, että tämä oli lyönyt kymmenniekkää päähän. Kun Mainvaring oli tullut hovinhoitajaksi ja saapunut hoviin, täytyi kirjuri Jochin Johan Renkievitzin seuraavana päivänä ajaa hoviin asianomaiset ja lautakunta kärjäatalosta. Hänen täytyi myöskin kirjoittaa näitten ja esille otettavien asiain luettelo. Hovinhoitaja oli usein mahtavampi kuin maaherra. Tuomarilla oli ollut oikeus saada kyytihevosiä alennetusta maksusta,

mutta nyt hän tuskin sai millään summalla hevosia. Yhtä suuresti hovinherrain vihaamina olivat revisionivirkamiehet, jotka tuskinpa enää saivat asuakaan Voronzovin pitäjissä. Mainvaring ei papeillekaan olisi suonut puustellia ja tulojenkantoa. Hiitolassa, jossa oli de Hennin'in lahjoitusmaa, tehtiin samoin, kuin Voronzovin tilalla. Tuomari ei sielläkään saanut istua rauhassa käräjiä, vaan tuomittiin joka päivä Asilan ja Pukinniemen (»Bockhof »in) hoveissa.

Tuomari Forsman 23 p. helmik. v. 1754 valitti kuvernementinkanslialle, ettei voitu pitää mitään talvikäräjiä Kivennavalla, koska kenraali ja ylihovimarsalkka Schepelevin hovinhoitaja ukaasilla oli kieltänyt kruununpalvelijoita niihin saapumasta. Siltavouti kuitenkin oli tullut 3 päivää myöhemmin, kuin tuomari, mutta suuresti pelättiin patukkaa. Forsman käski siltavoudin ja maaviskaali Rotheniuksen kutsua hovinhoitajan käräjätaloon, mutta tämä vastasi, ettei mikään ukaasi käske häntä sinne menemään. Kun ei kukaan pitänyt silmällä talonpoikien siveellistä elämää, niin he tekivät murhia, sukurutsausta, silloin niin usein huomattua sodomiiaa j. n. e., joita seurakunnan papit, Salmenius ja Forselius, kyllä olisivat suoneet oikeudessa rangaistavan. Asioita nyt oli jäänyt ratkaisematta 19 ja monikin syytetty istui kauvan vankina, kun ei ollut lainkäyttöä. Hovinhoitaja vaan oli tuomitsevinaan sekä siviili- että rikosasioista ja hänen lakinaan oli patukka. Kuvernementinkanslia käski Schepeleviä pitää aisoissa hovinhoitajaa, mutta ei kumpikaan tainnut siitä välittää, sillä hehän pyysivät justitsionikollegiolta, ettei kihlakunnantuomari saisi istua käräjiä Kivennavan lahjoitusmaalla (»Kivinebbs-

Kirschspiel»), Kuvernementinkansliakin kirjoitti justitsi-kollegiolle. jolle ei moneen aikaan tullut Kivennavan käräjäkunnan pöytäkirjoja.

Raudun pitäjän Leinikkälän lahjoitusmaan omistajat Jakovlev ja Devier v. 1759 syyttivät nimismies Johan Andrejev Merliniä, koska hän muka saattoi talonpojat häviöön ottaen kruunulle laittomia maksuja ja myöskin alinomaa oli humalassa sekä julma talonpoikia kohtaan. Tätä asiaa sitte tutkittiin kihlakunnanoikeudessa, justitsikollegiossa ja kuvernementinkansliassa.

Ruskealan ja Pälkjärven nimismies Georg Neglick, joka oli neljättöista vuotta ollut nimismiehenä, valitti v. 1760, että häntä tuomioitten toimeenpanosta esti kreivi Buturlinin hovinhoitaja Tiutrimov, joka julisti, ettei sakkorahoja saa Neglickille maksaa. Tiutrimov verollepanossa Leppälähdellä 29 p. syysk. myöskin oli ilmoittanut, että Neglick pannaan viralta ja uhataan patukalla kaikkia, jotka häntä tottelevat. Ainoastaan Tiutrimovia ja lahjoitusmaitten oikeaa nimismiestä Åbergia oli toteltava. Neglickin piti muuttaa omasta talostaan ennen vuoden loppua ja Tiutrimov oli ottanut häneltä hevosen ja lehmän. Jos Neglick jo oli kantanut talonpojilta sakkoja, niin ne olivat takaisin maksettavat ja jos hän puhuikaan nimismiehenkapoista Pälkjärveltä ja Suojärveltä, joka sekin oli kreivi Buturlinin lahjoitusmaata, niin Tiutrimovin käskyn mukaan talonpojat saisivat särkeä häneltä kädet ja jalat. Neglick tahtoi saada siirron Uukuniemelle ja Ruskealan toiseen osaan, josta Tiutrimov oli muuttanut Åbergin Neglickin piiriin nimismieheksi. Buturlinin palvelija Aleksei Davidov oli paljon lyönyt ihmisiä patukalla ja Tiutrimov oli

Ruskealassa ja Pälkjärvellä ottanut lahjoja, kun oli ve-rojenkirjoitusta ja oli antanut patukalla rangaista vaimoa ja tämän äitiä, jotka syyttivät vaimon miestä pahaksi. Oikeuden päätöksen mukaan vanhastaan oli kannettu palovakuutusmaksuja, kun kärjäkunnassa tulipaloja oli sattunut, mutta Tiutrimov otti mitä oli kannettu ja kielsi kantoa jatkamasta. Hallitseva senaatti v. 1744 oli vahvistanut palkkaussäännön Viipurin kuvernem-tille ja siinä oli määrätty 4 kappaalia yhteensä tuomarille ja lautakunnalle, mutta niitäkään ei saatu kantaa. — Tuomari P. A. Pomoell myöskin valitti, että Tiutrimov oli kieltänyt talonpoikia menemästä oikeuteen ja maksa-masta tuomioita ja nimismiehenkappoja, oli kieltänyt lautamiehiä manuumattamasta oikeuteen ja oli repinyt rikki tuomion, joka ennen, kuin Buturlinille annettiin lahjoi-tuskirja, oli annettu eräälle Suojärven talonpojalle erästä koskesta. Tiutrimov oli sitte määrännyt toisin asiasta. Sattui, että asianomaisia todistajineen tuli Ruotsin puo-lelta, Tohmajärveltä, juttuinaan, mutta saivat viikon kestäneen turhan odotuksen jälkeen palata. Eräs ker-santti Mihailov oli Soanlahd-enkylässä kulkenut talosta taloon sunnuntaina ennen käräjiä kieltäen niihin mene-mästä. Tuomari Pomoel pyysi, että kuvernementinkans-lia kieltäisi Tiutrimovia sekaantumasta oikeusasioihin, sillä sotihan semmoinen sekaantuminen vanhoja lakia, v. 1720 annettua julistusta ja hallitsevan senaatin sitte antamia ukaaseja vastaan. Tiutrimovhan rankaisi var-kaitakin korpraalinrangaistuksella; patukalla ja letillä ja kirjoitti kymmenniekoille, että estäisivät tavallista oikeu-denkäyttöä. ¹⁾

¹⁾ Buturlinin hovinhoitaja Nikolai Voronov v. 1761 juttusi maakomisarius Viktor Grööniä vastaan väärästä menettelystä oi-

Vuoleen venäläinen pappi Ivan Leontiev v. 1760 kävi Raudussa seurakuntaansa katsomassa ja kielsi kreikan-uskoisia menemästä oikeuteen. Muuten oli maksettava hänelle 32 kopekkaa. Hän ja oli ratkaissut riitoja, lyönyt patukalla ja ottanut sakkoja. Hän myöskin vaati itselleen viinaa ja käski kaivaa ruumiita ylös Raudun venäläisestä kirkkomaasta sekä kulettaa ne Vuoleen hauttumaahan. Muuten hän ei siunaisi niitä. Osasi siis pappikin komentaa, niinkuin hovien herrat.

V. 1760 laamanni Martins pyysi saada oikeuskappoja, joita Voronzovin hovinhoitajat, kenties hänen tietämättänsä, kantoivat Kurkijoelta, Jaakkimasta ja Koitsanlahdelta. Näistä suurista pitäjistä usein vedottiin laamannioikeuteen ja sieltäpäin lautamiehiä istui siinä oikeudessa. Martinsin oli täytynyt omasta kukkarostaan maksaa heidän päivärahansa, sillä näistä pitäjistä hän ei vielä ollut saanut mitään. Muilta lahjoitusmailta oli tullut laamannikappoja säännöllisesti, niinpä myöskin Schuvalovin tiloilta Viipurin piirikunnassa, vaikka sinne jäi rästääkin. Siellä kuitenkin niitä oli maksettu talojen suuruuden mukaan, vaikka ne vv. 1604, 1675 ja 1688 annettujen asetusten mukaan olivat suoritettavat savuittain ja tiskittäin.

Tuomari Pomoel ja varatuomari Linbom v. 1756 ilmoittivat justitsikollegiolle epäkohdista lahjoitusmailla, varsinkin Aleksanteri Nevskiluostarin tiloilla, miten siviiliasioita ei tuoda lailliseen oikeuteen, sakkorahoja

keuskappojen ja rahojen kannossa, syyttäen myöskin nimismies Åbergia. V. 1765 Buturlin valitti, että tuomari käsitteli myöskin oeconomica, mutta varatuomari Fr. Boeckelman vastasi rohkeasti ja suoraan.

ei saa kantaa j. n. e. Pyysivät myöskin, että kuvernementinkanslia uhkaisi sotaväellä toimitetulla ryöstöllä, jos ei hovinhoitaja salli määrättyyn aikaan ryöstää kaikkia tuomioita ja sakkoja, sillä nyt lainkäyttö oli rappiolla ja tuomioiden toimeenpano lykkääntyi vuodesta vuoteen. Maakomisarius Gröön oli vuoteen 1749 saakka luostarituloilla hoitanut kruunun- ja yleisiä asioita, mutta sitte jättänyt kaikki hovinhoitajalle, sillä luostarissa pidettiin häntä tunnottomana nykijänä ja tahdottiin syrjäyttää. Hän ja nimismies eivät mielellään menneet ryöstämään, sillä voi sattua, että se, jolta oli ryöstettävä, ei ollut maksanut verorästiänsä hovin herralle, ja tällehän ensin oli maksettava.

Aleksanteri Nevskiluostarin tilain hovinhoitaja Gurjev syksyllä v. 1762 Suistamon Jameseron kylässä Jaakko Laurentievin talossa aikoi luostarinkanslian käskyn mukaan kirjoittaa kaikki miespuoliset ja toimittaa uuden veroituksen. Oli muka myöskin suoritettava rupla päältä keisarin käskyn mukaan samalla perustuksella, kuin okladkokekoita maksettiin kruunulle ja luostarille. Mutta kun oli otettu talonpoikiakin pöydän ympärille apumiehiksi ja kymmenniekka (desätskoi) Ignatei Perfiljev juuri aikoi lukea käskynhaltijakanslian ukaasin vuoden 1761 rästeistä sekä luostarinkanslian käskyn tästä toimituksesta ynnä muista, niin Mitrofon Ipatov, hänen veljensä Vasilei ja muutamat muut röyhkeästi esiintyen ja muita yllyttäen huusivat, ettei pidä kirjoituttaa itseään. Sortavalan nimismies Lindén oli selittänyt, että ruplan ottaminen päätä kohti oli laitonta lisäveroa, ja sentähden Sortavalankaan talonpojat eivät olleet sitä suorittaneet luostarin Sortavalassa olevaan konttoriin.

Kun Mitrofonian uhattiin arestilla ja luostarin kansliaan lähettämällä, rupesivat talonpojat niin huutamaan ja uhaamaan, että Gurjev kiiruhti Impilahdelle. Samana vuonna 12 p. Elok. kuitenkin oli anuettu Keisarillinen ukaasi, että talonpojat olkoot herrasväelleen kuuliaiset. Luostarin kanslia nyt pyysi kuvernementinkansliaa toimenpiteisiin ryhtymään. — Viipurin käskynhaltijankanslia 9 p. Jouluk. määräsi viljan ja rahansuorituksista kruunulle. Tämä julistettiin Sortavalankin pogostalle, mutta 8 päivän kuluessa tuskin 50 miestä saapui viljamakasiinille ja näytti siltä, kuin hovinhoitaja ei saisi kruunulle eikä luostarille paljon mitään. Eräs Sortavalan talonpoika Pietari Immonen siihen aikaan oli vietävä luostarin kansliaan, mutta kansa kokoontui yöllä, vapautti Immosen ja uhkasi hänen saattajia. Kolmestakymmenestä kapinoitsijasta tunnettiin 3: Matti Adamov, Simbane Nudi ja Johan Suomalainen. — Seuraavan Tammikuun 12 p. kello 5 illalla lautamies Kekäläinen Sortavalan Liikolan kylästä omasta ja muiden puolesta tuli luostaritalon sanomaan, ettei enää totella mitään sieltä annettuja käskyjä. Hän puhutteli ensin Gurjevin vaimoa, mutta Gurjev sitte rupesi taluttamaan häntä ulos, koska hän oli juopuneenakin. Silloin lautamies tarttui hänen tukkaansa, paiskasi korvalle ja kaatoi maahan. Avuksi riensi sinne hovinhoitajan roschilstshikkeja (lähettäjiä). He veivät lautamiehen vankilaan pölkkyyn, mutta kello 6 tuli enempi kuin 100 talonpoikaa kankineen, sauvoineen vankilan eteen. He särkivät ikkunain rautaiset poikkitankot ynnä lasit ja veivät vangin kahleet riisuttuaan ulos sanoen, „jos upravitel nyt olisi tullut, niin olisi tapettu". Tämä ei tullut, vaan tahtoi suojata

kruunun ja luostarin rahoja. Sentähden hän kutsui saapuvilla luostarintilain urkkijavahdit, jotka katsoivat, ettei suoloja salaa vastoin kieltoa viety Ruotsin puolelle, korp-raalin ynnä komennuskunnan, eräitä puotimiehiä y. m. Nämäkin voitettiin ja lyötiin ja eräältä sotamieheltä otettiin kivääri. Gurjev ilmoitti nämät tapaukset kuvernementinhallitukselle ja pyysi sotaväkeä verojen kantoa varten. Luvattiin sitte lähettää kruunun puolesta joku virkamies kansaa tyynnyttämään ja Käkisalmen linnasta hätätilassa voi saada sotaväkeäkin. Gurjevin puolestaan oli noudatettava lakia ja se revisioni, jonka kamarikollegion käskystä käskynhaltija Gersdorff v. 1753 oli toimittanut, oli toistaiseksi voimassa eikä ruplaa mieheltä enää saatu ottaa. Mutta 15 p. Tammik. v. 1763 kuvernementinkansliaau myöskin tuli Sortavalan pitäjän sekä kaupungin ynnä Impilahden ja Suistamon miesten valtuutettuina 8 miestä valittamaan rasituksia sekä Gurjevin pahuutta. Karjalassa kylien ja myös muutamien pitäjain metsät olivat yhteiset. Sen tähden pysyväinen veroitus oli vaikea. Luostarin tilat olivat kovasti veroitettut ja entinen hovinhoitaja Klimpujev oli vaan koettanut nostaa miesten lukua. Paitsi revisioniveroa vaadittiin luostarille 1,000 ruplaa vuosittain, sillä rästien summa oli suuri. Sitä varten oli maksettava rupla päältä. Mutta nyt olivat katovuoden 1761 rästit ja toisen katovuoden 1762 maksut suorittamatta, eikä niitä annettu anteeksi niinkuin samaan aikaan muilla lahjoitusmailla. Utta revisionia monikin katsoi tarpeelliseksi. Gurjev oli ensin kirjurina, sitte hovinhoitajana täällä 20 vuotta ratkaissut juttuja ja vehkeillyt. Hänkin oli nostanut suoritusten määrää. Rikkaille hän antoi maksut anteeksi,

jos antoivat hänelle suuria lahjoja, mutta köyhiä kohtaan hän oli julma ja uhkaava. Jyviä vastaanottaessaan hän käytti liikaa mittaa ja tahtoi itse saada tynnyrinkin veran lahjoiksi. Kun hän otti vastaan kruunulle suoritettavaa hevosruokoa, niin hän otti kaikki itselleen. Viime syksynä hän itse toimitti uuden revisionin ja veroitti silloin kaikki vaivaiset, köyhät ja äsken syntyneet lapset, kirjoitti tytöt pojiksi ja antoi lapsille nimet, jos eivät vielä olleet kastetut. Kaikki siis veroitettiin, myöskin 20 vuotta sitte kuolleet sielut tahi näiltä tiloilta muutaneet. Sortavalan kaupunki oli siihen asti maksanut 64, mutta sen jälkeen 201 ruplaa. Gurjev myöskin tutkimatta tuomitsi lettiä saamaan ja antoi joskus vangita niitäkin, jotka menivät Herran huoneeseen. Jos joku uhkasi valittaa, niin hän sanoi, ettei hän välitä kanslioista. Pyydettiin komissioonia näitä kaikkia tutkimaan. Kuvernementinkanslia 20 p. Tammik. v. 1763 määräsi komissionin Sortavalaan ja sen istunnot siellä alkoivat 13 p. Maalisk. Jäseninä olivat laamanni Allenius puheenjohtajana, tuomari Carpén ja yksi luostarin edusmies. Rahastonhoitajana ja laskijana oli kamreeri Tavast ja venäjätulkkinä käskynhaltijakanslian kielenkääntäjä Nigraeus. Tämä komissioni sai papereihinsa paljon lisätietoja sen puolen oloista. Gurjev oli ivannut kuvernementin ynnä muita kanslioita, väärintuominnut ja muuttanut oikeuden päätöksiä. Usein hän oli jättänyt kirjoihin kuittaamatta mitä oli talonpojilta kantanut, ja kirjat olivat muutenkin kurjassa tilassa. Laamanninkapoista hän oli julistanut, ettei niitä tarvitse suorittaa Viipuriin, vaan hän itse kantaa niistä jonkun määrän ja sitte talonpojat muka ovat 7 vuotta siitä maksusta

vapaat. Tässäkin asiassa hän oli syönyt sanansa. Vuoden 1753 revisionin mukaan näiltä luostarintiloilta olisi ollut suoritettava 1,470 rupl. 49⁵/₁₂ kop., 72 t. 5½ kapp. ohria, mutta vv. 1753–1761 paitsi näitä oli maksettu 1,000 ruplaa koska luostarintilain hoitaja Ivar Koverov ja luostarinkanslian ukaasit 16 p. Tammik. sekä 12 p. Toukok. v. 1753 sitä määräisivät luvaten, että se summa oli maksettava rästien täyttämiseksi¹⁾). ainoastaan tulevaan revisioniin eli komissiooniin saakka ja että talonpojat sen sijasta olisivat vapautetut kyytiinmenosta, työstä hoviin, luostarin kalastuksesta ja voimaksusta luostarille Talonpojat olivat ruvenneet ne 1,000 ruplaa maksamaan kun tilain hoitaja Klimpujev peloitti, että heidät annetaan arenille englantilaiselle Mainvaringille. Vuodesta 1730 jolloin nämät tilat annettiin luostarille vuoteen 1749 oli paitsi muita maksuja suoritettu luostarille vuosittain 1,615 rupl., vv. 1749–1753 1,540 ja velkaa oli jäänyt 4,965 rupl. 54²/₃ kop. Paitsi mitä luostarille maksettiin oli suoritettu hovinhoitajan ja kirjurin palkaksi vuosittain 70 rupl. 140 t. ohria. Vieläpä oli maksettu palkkaa kymmenniekoille ja roschilschikeille (läheteille). Kruununhevosta varten oli vuodesta 1741 saakka suoritettu paljon ja otettu talonpojilta vastoin oikeutta. Hovissa piti olla työssä pari hevosta ja miestä ja näitä varten kannettiin rahoja, mutta talonpoikia oli myöskin pakotettu rakentamaan hoviin sekä rakentamaan huoneita kalastajille, hankkimaan pyydyksiä, tynnyriä sekä suolaa otamaan osaa itse kalastukseen ja kulettamaan kalat luos-

¹⁾Komissioonissa huomautettiin, että kihlakunnan voutien instruktioonin mukaan vuodelta 1688 rästit olivat otettavat 3 vuoden kuluessa, eikä sitte enää.

tariin. Viljakin oli vietävä luostariin, Talonpojat olivat tahtoneet lunastaa otratynnyrin 160 tahi 180 kopkalla, mutta 29 p. Marrask. v. 1755 oli luostari määrännyt, että tynnyrin hinta vv. 1754—1761 oli oleva 2 ruplaa. Rasituksena oli myöskin voitynnyrin hankkiminen ja voim kuletuks. Voista täällä maksettiin ainoastaan 3 kop., mutta muualla 6. Polttopuista oli maksettu, mutta niitä täytyi sittenkin vuosittain kulettaa 150—200 syltä. Oli kyllä kannettu rahoja hovin kirjoitusaineiksi varten, mutta kuitenkin täytyi, jos jonnekin läksi, maksaa vuoden passista 10 kop., puolen vuoden passista 5 ja lyhyemmän ajan passista 2 kop. Poistuva hovinhoitaja otti matkaravoja roschodrahoista (ylimääräisistä veroista) ja samoin hän, kirjuri ja roschiltschik tekivät, jos menivät tämän lahjotusmaan ulkopuolelle käymään. Katovuosina olisivat talonpojat mielellään itse menneet kyytiin, mutta heiltä sen sijasta vaan kannettiin rahoja. Jos joku laitton kanto oli pantu toimeen, niin se oli uskottu kymmeniekkainja hovintaarastien tehtäväksi, jotka eivät tainneet lukea ja kirjoittaa. Lahjoja olivat kaikki luostarin virkailijat ottaneet vastaan. Autiona nyt oli 47½ talonpojantaloa, 85 torppaa. Näitten maksuja oli kohtuutonta kiskoa jällellä jääneiltä. Monta henkeä oli kuollut nälkään ja sementä oli puuttunut keväällä sekä syksyllä. Yhden ruplan kanto luostarille oli lakkautettava ja samoin maksut hevosruokaa varten ynnä muut laittomat suoritukset sekä rästienkanto vv. 1761—62. Luostarinkanslia oli itsevaltaisesti antanut ukaaseja, mutta hallitseva senaatti oli sitä korkeampana virastona toteltava. Gurjev lähe-

---

1) Tynnyriin meni 6½ zetverinckii.

tettiin Käkisalmen linnaan ja tuomittiin kuolemaan, mutta kommissiooni pyysi, että tämä tuomio muutettaisiin karokoitukseksi kolonoihin tahi johonkin muuhun paikkaan. Gurjevin tavarat pantiin sinetin alle. Ainoastaan joku määrä ruokatavaroita jätettiin hänen vaimolleen, Martha Bolinille. Hänen talonsa oli ollut Tuokslahdella, jossa myöskin oli mylly, viljaa, viinaa y. m.

Oli tavallista, että lahjoitusmaan omistaja Viipurin läänissä asetti kirkon luo kapakan ja tämän isännäksi jonkun venäläisen. Niinpä Valkjärven kirkolla monta vuotta oli krouvarina Mihaila Petrov, joka sittemmin oli puotimiehenä Pietarissa. Kun hän Valkjärvellä oli, asui hänen kanssaan hänen veljensä Artimei. Mihailan aittassa oli Raudun krouvarin Aunuksesta kotoisin olevan Samson Ravin'in tavaroita, joita edellinen jollakin tavalla oli ottanut haltuunsa. Pari talonpoikaa Valkjärvellä, Termonen ja Sipponen, arveli, että heillä oli jotakin saamista Artimeilta. He ynnä eräs Raudun mies tulivat ensin taarasti Krister Rampasen ja sitte hovin kirjurin populin ja kylänsepän Matti Jaarisen luo, joka toistakymmentä vuotta toimitti hovissa kirjurin virkaa. Otettiin vielä toinen taarasti joukkoon ja sitte miehissä mentiin Veikkolan hovinhoitajan, Sutthofin, luo. Sieltä mentiin kirkolle Petrovin luo, jonne myöhemmin Sutthofkin saapui. Siellä Jaarinen selitti Sutthofille mitä Mihailan asioista venäjäksi oli kirjoittanut kreivinna Anna Aleksandrovna Tschernischeva, jolla oli Veikkolan lahjoitusmaa, mutta myöskin Muolaassa toinen lahjoitusmaa, jonka hoitajana oli Ivar Sudakov Kyyrylässä. Kreivinna oli käsenyt Sutthofin ynnä taarastin tutkia oliko Petrov mitään velkaa parille talonpojalle, mutta Sutthof ei osan-

nut lukea veuäjänkielistä kirjoitusta. Mihaila nyt ei ollut kotona. Kun Artimeï ei antanut aitan avaimia, meni Rampanen toverineen kirves kädessä, aitan ovelle. Tätä ei kuitenkaan särety, vaan palattiin tupaan ja sieltä tunkeuduttiin kamariin, jossa Artimeï käsivaalla puolustihe niin, että Sipponen, joka oli seurannut Rampanasta, sai iskun päähänsä. Hän kiiruhti ulos rekensä luo ja Rampanen tupaan. Artimeï sulki kamarin oven, mutta Jaarinen houkuttelevilla sanoilla sai taas avaamaan. Jaarinen, Rampanen, toinen taarasti sekä Raudun talonpoika sitte nuorilla sitoivat Artimein ja alkoivat viedä hoviin. Jaarinen löi häntä niskaan, Sipponen nyrkillä kasvot verille ja Raudun mies tiukkasi nuorat lujemmin. Kun Artimeï vihdoinkin oli antanut kaikki rahansa (15 ruplaa), laskettiin hän irti. Vaadittiimpa häneltä vielä 4 ruplaa. Ne sai hän lainaksi naapuriltaan, suntio Laihaselta. Vaikka hän siis oli maksanut Termoselle, Sipposelle ja Raudun miehelle rahaa, niin Jaarinen kirjoitti kreivinnalle, että Artimeï oli tehnyt väkivaltaa, Kreivinna käski Sudakovin tutkia asiaa, mutta Valkjärven kirkkoherra Strälman, joka usein piti talonpoikien ja oikeuden puolta, ilmoitti kreivinnalle asian oikian laidan. Kreivinna sitte käski asianomaisten antaa Artimeille korvausta. Sudakov oli täyttänyt emäntänsä käskyn, tutkien asiaa, mutta hän oli äsken tullut Suomeen eikä tiennyt tämän maan lakia ja tapoja. Hän siis riidantarkkaisuena otti vastaan ne 50 ruplaa, jotka talonpojat ja taarastit hänen kehoituksestaan tarjosivat sovituksiksi. Tästä summasta hän antoi 20 ruplaa Mihaila Petrov'ille ja lähetti kreivinnalle 30. Artimeï siis ei saanut mitään. Mutta asia joutui Viipurin piirioikeuteen ja Sudakovkin

sanoi, ettei hän tahdo olla lopullisena tuomarina. Oikeus havaitsi, että Mihailan omaisuutta oli tahdottu vahingoittaa, ja menettivät siis muutamat osanottajat kunniansa sekä tuomittiin sakkoja yhdessä maksamaan. Kapakanpalvelija Artimei julistettiin syyttömäksi ja samoin hovinhoitaja Sutthof. Ne 30 ruplaa piti antaa takaisin asianomaisille. Jaarinen kentiesi oli väärin kääntänyt kreivittären kirjeen ja sen mukaan sitte oli toimittu. Mutta oikeus tahtoi yleiseen huomauttaa, että hallitus pitää arvossa lakia ja hyviä tapoja ja että semmoinen asia kuin tämä oli, ei ole lahjoitusmaan omistajan tutkittavana ja ratkaistavana.

XI.

Erään lahjoitusmaan hovi puolivuosisataa takaperin.

Puoli vuosisataa takaperin vielä olivat entisellään ne hovit, jotka kauvan olivat olleet Vanhan Suomen lahjoitusmaitten keskuksina. Pyydän lukijaa ajatuksiinsa siirtymään noin 50 vuotta taaksepäin ja ajamaan minun kanssani sellaiseen hoviin. Ajetaan Etelä-Karjalan erästä hyvää maantietä myöten, jonka pyörän raiiot ovat ihan sileät. Oikealla on leppäviidakkoa, vasemmalla hovin rintapellot, jotka viettävät järveen päin. Saavutaan sitte keltaiseksi ja valkeaksi maalatululle por-

tille, jonka kummallakin puolella on iso epätasainen Siperian lehtikuusi. Ajaja astuu alas porttia avaamaan ja me jatkamme matkaa lyhyitä kujaisia myöten, joitten kahden puolen on spireapensaita, avaraan aituukseen, jonka sisäpuolella nähdään laajoja nurmikoita, siellä täällä sireenipuuryhmiä istuimiseen ja pitkin ympärysaaitaa korkeita kirsikka- ja omenapuita. Hovinhoitajan yksinkertainen puurakennus seisoo aituuksen itälaidassa pituudelleen pohjasta etelään ja ruusupensaiden reunustama tie vie siitä vastaisessa laidassa olevaan samansuuntaiseen puurakennukseen, joka on lahjoitusmaan omistajan, »paronin», huoneistona. Tässä rakennuksessa on mukavia, kalliita huonekaluja, mutta siinä paroni käy ainoasti kerran joka kesä. Häntä odottamassa pitäjän rajalla silloin on lahjoitusmaan miehiä, jotka paljain päin vääntävät paronin vaununpyöriä erittäin jyrkkää ja korkeaa rajamäkeä ylös. Joka miehen kouraan sitte pudotetaan ruplan (»solkkuvan») raha. Paronin kokki on jo paripäivää ennemmin saapunut hoviin ja siellä joku nautaeläin ja lamma ynnä useat kanat silloin ovat päässeet elämänsä loppuun. Paroni viipyy tässä hovissaan ainoastaan pari vuorokautta tiedustellen talouden tilaa ja kentiesi kutsuu luokseen seurakunnan kirkkoherran ja nimismiehen. Hänen huoneistonsa sitte taas on vuoden tyhjänä. Hovinhoitajan rakennuksen keskellä on konttori, jossa hän usein istuu ison pulpettinsa edessä, jonka alla on lattiaan kiiniruuvattuna iso rautainen arkku. Siinä säilytetään lahjoitusmaan asiapaperit menneiltä ajoilta, joita syrjäisille ei näytetä. Kun talonpoika on tulossa tähän konttoriin, heittää hän lakkinsa portaille tahi etehisen lattialle, mutta talonpoikia siellä ei enää

sidota lattian rautarenkaisiin eikä piestä, niinkuin entisinä sorronaikoina. Täältä käsin vaan annetaan kruunupalvelijoille käskyjä niitten alustalaisten häätämisestä, jotka eivät ole lampuotitiloistaan kaikkia suorittaneet. Kun vuodentilit ovat päätetyt, kirjoittaa hovin »rikasikka» (kirjanpitäjä) ne venäjänkielellä ja hovinhoitaja sitte vie ne herralleen Pietariin. Edellä mainittujen päärakennusten alapuolella mäenrinteellä on aittarivi »saraimia» (liiteriä), talli ja »ambaari» (makasiini). Hovinhoitajan rakennuksen takana on palvelijain tuvat, läävät (navetat), iso vaaka y. m. ja alinna järven rannalla on melkein kirkon näköisenä rakennuksena »povarna» (viinanpoltimo). Paronin asuinrakennuksen takana on iso kasvitarha, jossa kasvaa korkeita auringonruusuja ynnä muita kukkia, kyökkikasveja, marjapensaita ja venäläisiä punaisia sekä keltaisia vaapukoita (vattuja). Kasvitarhan alapuolella on puisto nurmikkoineen, koivuineen, vahtereineen ja pähkinäpensaineen. Taloudenhoidossa hovinhoitajaa lähinnä on »taarasti» (pehtori), joka pitää silmällä ulkotöitä ja kutsuu lahjoitusmaan talonpoikia »ropottiin» (päivätöihin). Hovin tärkeimpiä toimimiehiä myöskin on »maitoryssä», mustapartainen lihava itämaalainen, jolle hovin meijeritalous on uskottu. Hovin alustalaiset vuorostaan vievät Pietariin paronin komeaan taloon maitoa, »liuhkia» (kermaa) ja voita. Hovin lukuisan karjan lisäksi toisinaan tuodaan isoja venäjänrotuisia nautaeläimiä ja huolellisesti kasvatetaan hovissa hevosia. Jos joku näistä on sieväksi kehittynyt, pääsee se Pietariin paroonin talliin; mutta kun sen jalat suurkaupungin kovilla kaduilla ovat vikaantuneet, tuodaan se takaisin maalle alhaisempaan virkaan.

XII.

Tietoja Suomenlahden selkäsaarista.

Vuoden 1539 verokirjassa, joka on vanhin meille säilyneistä Itä-Suomen senlaatusista kirjoista, luetellaan nämät Viipurin läänin selkäsaaret: Lavansaari, Seiskari, Haapsaari, Suursaari, Tytärsaari, Piispansaari, Tammio, Kuorsalo, Mellansaari, Teikari ja Tuppursaari. Koska ne kaikki ovat meren ympäröiminä, ovat ne jokainen erityisenä tarkoin rajoitettuna alueena ja saattaaahan siis olla hauskaa tarkastaa niitten entisiä oloja ja vaihteita. Ahtailla aloilla liikkuessaan tutkija helposti huomaa kaikki asianhaarat, mutta näitä saaria hän kuitenkin eri aikoina saapi hakea eri maakuntien, läänien ja pitäjien kirjoista. Näitten nimetkin suuresti vaihtelevat varsinkin kun veronkantajat kirjoissaan voivat käyttää nimen ruotsalaista tahi suomalaista muotoa. Niinpä Lavansaari usein on Löffsala, Löffsalö, LöffSaloo, Löfskär j. n. e.; Seiskari Seyskara, Seytskaro, Seitskarro, Setskaröö, Seskär ja Seitskaarto; Tytärsaari Tytters, Tyttis ja Titth; Suursaari Högelandh (vielä 1700 luvulla), Hogland, ja Hoglanti; Tammio Stampnö ja Stamö; Kuorsalo Korsall, Kurssalö, Kiurse; Mellansaari Mellensar; Teikari eli Teikarsaari Steghröö ja Tegerö; Tuppursaari eli Tuppura Tuppensar.— Ruotsin vallan aikana Viipuri, Koivisto ja nämät selkäsaaret noin v. 1540 olivat laajaa Äyräpään kihlakuntaa, joka Lappeen

kihlakunnan ja Uudenmaan itäosan eli Porvoon läänin kanssa kuului Viipurin linnan alle. V. 1545 nuot selkäsaaret näyttävät kuuluneen Viipurin kaupungin alle ja v. 1549 Viipurin pitäjällä, Koivistolla ja selkäsaarilla oli omat tilikirjansa. Nämät pitäjät ynnä Säkkijärvi, joka lohkaistiin Lappeen kihlakunnasta, olivat sittemmin Rannan kihlakuntaa. Selkäsaaret eivät kuitenkaan pysyneet yhtenä ryhmänä. V. 1555 Suursaari ja Haapsaari sekä Lavansaari, Seiskari, Piispansaari, Tuppura ja Tytärsaari olivat Koiviston seurakuntaa, mutta v. 1556 Suursaari ja Haapsaari jo olivat erillään Koivistosta ja v. 1559 Märten Knutsson teki tiliä Säkkijärven, Virolahden ja Vehkalahden pitäjistä Viipurin läänissä ynnä Suursaa-resta, Haapsaaresta, Tammioista, Kuorsalosta, Teikarista ja Mellansaaresta. Muut 5 saarta kuuluivat vielä yhteen Koiviston kanssa. Teikarikin ja Mellansaari jou-tuivat kuulumaan Rannan kihlakuntaan samalla kuin Säkkijärven pitäjä. Seitsemästä itäisemmästä saaresta Lavansaari v. 1611 kuului Narvan linnan alle ja Teikari v. 1659 Viipurin piispanistuimen alle. Neljä läntisim-pää saarta kuului noin v. 1580 Vehkalahden seurakun-taan, mutta seuraavan vuosisadan keskivaiheilla (v. 1655) Haapsaari jo oli Kyminkirkkokuntaa. Virolahti, Vehka-lahti, Pyhtää, Haapsaari, Suursaari, Tammio ja Kuorsalo kuuluivat 1600 luvun alussa Kyminkartanon lääniin ja vuodesta 1599 Uudenmaan maakuntaan, mutta vuodesta 1620 alkaen äsken mainitut pitäjät ja koko Kyminkar-tanon lääni taas olivat Karjalan maakuntaa. V. 1710 määrättiin, että Suursaari, Seiskari, Lavansaari, Suuri Tytärsaari ja Pieni Tytärsaari ovat Viipurin seurakun-taa ja tulee Kakin kappalaisen sekä Koiviston pappien

vuorotellen toimittaa niitten saarten asukkaille kaikki papintehtävät, mutta justitsikollegio Toukokuussa v. 1763 julisti, että Kakin kappalainen saapi yksinään käydä muissa saarissa ja olla pastori insulasum; Seiskari vaan jäi Koiviston papeille. Jo keväällä v. 1740, kun Kymin kappalainen Indrenius kävi Haapsaaressa jumalanpalvelusta pitämässä, tuli sinne muutamia Suursaarelaisia itkien pyytämään, eitä hän tulisi muutamia heidän sairaita ripittämään, koska heidän omat pappinsa käyvät Suursaaressa ainoastean 1—2 kertaa vuodessa, kun ovatkin 18 penikulman päässä. Indrenius ei kieltäytynyt, koska Koiviston kirkkoherra Forsander oli antanut heille kirjallisen luvan käydä ripillä Ruotsin puolen lähimmissä kirkoissa. Samalla kertaa Indrenius Suursaaressa otti kirkkoon ja ripitti muutamia äsken synnyttäneitä heikkoja vaimoja sekä luetettuaan laski Forsanderin suostumuksella ehtoolliselle kaksi nuorta henkilöä, mutta ei vihkinyt pariskuntia. Kun kauvan oli asiaa tuumittu järjestämiskomiteassa, sekä Porvoon tuomiokapitulissa. Keisari 17 p. Tammikuuta v. 1817 määräsi, että Lavansaari ja Pienisaari (Pieni Lavansaari) joutuvat kuulumaan Koiviston seurakuntaan, jonne Seiskari jo ennen kuului, mutta Suursaari ja molemmat Tytärsaaret Kymiin, kun Kakin kappalainen on kuollut ja armovuodet siellä ovat loppuneet. Vasta Vapusta v. 1831 Suursaari ja Tytärsaaret kuuluivat Kymin seurakuntaan. Siihen asti ne saaret olivat maksaneet ainoastaan yhdelle papille, mutta siitä lähtien Kymin kirkkoherra oli saapa $\frac{3}{5}$ ja Kymin kappalainen $\frac{2}{5}$ niitten maksuista, vaikka kummallakin oli puolet tehtävistä niissä saarissa. Sellaisen sopimuksen tuomiokapituli oli vahvistanut 24 p. Marrask. v. 1830.

Kymin pappien piti myöskin aina pitää tulosaarnat niissä saarissa ja saada niitten kirkon kirjat Kakista. Kymin kirkkoherra Kahlhem kävi selkäsaarissa jumalanpalvelusta pitämässä v. 1831 ja seuraavana talvena. Tuomiokapituli hänelle neuvoi, että vuodesta 1750 alkaen pariskuntia oli kuulutettu niissä saarissa 3 kertaa yhtenä Sunnuntaina, mutta sopihan myöskin kuuluttaa 2 Sunnuntaita Kymin kirkossa ja 1 selkäsaarissa tahi 1 kerta Kymissä ja 2 saarella, tahi kaikki 3 kertaa saarella. Kymin pappi sai siellä käydä milloin sopi ja turvallista oli. Sodat ja muut syyt toisinaan vaikuttivat suuria muutoksia selkäsaarien asukkaiden luvussa. Niitten asema oli sellainen, että ne myöskin merirosvojen ryöstöille olivat alttiina. Niinpä v. 1521 Viipuriin tuli tieto, että merirosvot olivat käyneet saaristossa ja ryöstäneet ne alukset, joilla saaristolaiset tavallisesti kävivät Nevanlinnassa. Väestön kasvaminen ja väheneminen näissä selkäsaarissa kuitenkin tapahtui jotenkin samassa järjestyksessä, kuin Suomen mannermaalla. V. 1560 oli Lavansaarella 21 savua eli asukasta, Seiskarissa 5 ja Tytärsaarella 6. ¹⁾ Piispansaarella oli siihen aikaan 36 sa-

¹⁾Oli oikeastaan kaksi Tytärsaarta, mutta Pieni Tytärsaari luultavasti silloinkin oli autiona. Pieni Lavansaari (Pieni eli Peninsaari) oli usein autiona, sitten kuin virolaiset ja muut entisinä sota-aikoina siellä olivat hävittäneet. Semmoisina aikoina Pienensaaren asujamia taisi paeta suureen Lavansaareen. V. 1775 oli Pienessä saarella kuitenkin 20 henkeä.

Näitten saarten asema saattoi ne laivaliikenteelle tärkeiksi ja usein sattui haaksirikkoja niitten rannoilla. V. 1758 (lokakuun 14 ja 15 päivien välisenä yönä) ajautui Suursaarta vasten 8 alusta: 2 venäläistä, 2 ruotsalaista, 2 hollantilaista, 1 englantilainen ja 1 saksalainen.

vua, 44 jousta. Tuppursaari oli autiona ja sitä seuraavien aikojen asiakirjoissa sangen harvoin mainitaan. Teikari noin v. 1540 oli autiona, mutta pari vuosikymmentä myöhemmin siinä oli 2 asujaa. Mellansaaressa, jossa nykyään ei asu ketään, oli äsken mainittuna aikana 2 asujaa; se lienee ollut asumaton vasta Isosta vihasta eteenpäin. Viidennentoista sataluvun kolme viimeistä vuosikymmentä tuotti Suomenlahden selkäsaarille kurjuutta ja hätää. V. 1580 oli Lavansaaresta hävinnyt siellä olleet 20 savua, 43 jousta, Seiskarista 9 savua, 20 jousta ja Tytärsaaresta 7 savua, 10 jousta. Venäläiset olivat hävittäneet ja polttaneet nämät saaret aivan autioiksi ja tulivat yhä uudestaan niin kauvan kuin sotaa kesti. Piispansaaressa v. 1580 oli autiona 6 savua, 6 jousta, $\frac{3}{4}$ veronmaata. Vv. 1570 ja 1571 Suursaaresta ja Haapsaaresta hävisi 19 sääntömiehen („stadgamäns") tilaa ja v. 1581 vielä 4 semmoista. Vv. 1570 ja 1571 Kuorsalosta hävisi 11 sääntömiehen tilaa, ettei niistä enää veroa lähtenyt. Haapsaaressa noin v. 1580 oli 10 asuttua savua, 12 autiota. Tammiassa v. 1581 oli 2 asuttua savua, Kuorsalossa 1 asuttu, 11 autiotaja Suursaaressa 3 asuttua, 11 autiota. Tammiassa vuodesta 1589 alkaen kaikki savut olivat autioina ja samoin useimmissa selkäsaarissa kasvoi autioitten tilain luku yhä suuremmaksi, niin että 1600-luvun alussa vaan sanottiin Suursaaressa, Haapsaaressa, Tammiassa ja Kuorsalossa olleen savuja 41; nyt ne kaikki olivat aivan autiona, vaikka noin v. 1589 oli luultu olojen vähän paranevan Suursaaressa, Haapsaaressa ja Kuorsalossa. Piispansaaressa vielä v. 1611 oli 15 savua autiona, mutta v. 1638 oli siinä 3 kylää (23 savua). Lavansaaressa v. 1611 mainitaan 3

asuttua savua, mutta 1630-luvulla jo 14. Seiskarissa oli v. 1636 5 asuttua, 4 autiota savua ja tämän saaren väestö ei paljoa suuremmaksi kasvanut 1600-luvun kuluessa. Haapsaaressa v. 1638 oli ainoasti 1 asukas ja Kuorsalossa samoin. Tammiossa oli 1650-luvulla 1 asukas, mutta Tytärsaaressa 4. Suursaaressa vielä v. 1655 oli ainoasti 4 asujanta. Teikarissa v. 1638 niinikään 4 savua. Tästä nähdään, että sodat 1500-luvun lopussa ja 1600 alulla saattoivat Suomenlahden selkäsaaret jotenkin tyhjiksi ja että useimmat sangen hitaasti saivat asukkaita. Itse Koiviston pitäjä noin v. 1618 oli puoleksi autiona. — Muutamia vuosikymmeniä kuitenkin sai asukasten luku kasvaa, ennenkuin uudet vainot alkoivat. 1679 oli Haapsaaressa 2 ruokakuntaa (16 henkeä), jotka maksoivat henkirahoja, Kuorsalossa 3 ruokakuntaa (20 henkeä), Tammiossa 2 ruokakuntaa (9 henkeä) ja Suursaaressa 15 ruokakuntaa (52 henkeä). Mutta nälkävuodet (1695-97) toivat kaikille rannoille tuskaa ja kuolemaa. Koivistolta muutti väkeä Narvan puolelle, monta kuoli nälkään ja harvoja jäi tiloilleen. Lavan- saaresta karkasi 3 Inkeriin, 5 muuanne; 5 asui vielä tiloillaan ja kykeni kentiesi vastedesjotakin suorittamaan Seiskarista 3 karkasi Inkeriin ja jällelle jäi 6, joitten arveltiin voivan maksaa rästit. Tytärsaaressa 2 kuolinälkään, 3 luultiin vielä jaksavan maksaa. Piispansaaressa hätä kuitenkin olisi suurin. Useita kuoli nälkään, monta karkasi Narvaan, Nevanlinnaan (Nyenskansiin) ja muihin paikkoihin; useat olivat köyhiä, muualla oleskelevia ja rästiniekkoja. Haapsaaresta, Kuorsalosta, Tammioista ja Suursaaresta ei ole säilynyt niin tarkkoja tietoja noilta surkeilta ajoilta, joina vuosisadan lopulla taas oli tulossa

täydellinen perikato selkäsaarille. Seuraavalla vuosisadalla nämät saaret joutuivat Venäjän alle kuulumaan ja asukasten luku sitte sotien jälkeen kasvoi.

Suomenlahden rannoilla ja selkäsaarissa olivat verot toisellaiset, kuin ylämaassa. Rantapitäjissä (Viipurissa, Koivistolla, Säkkijärvellä, Virolahdella ja Vehkalahdella) Kustaa Vaasan aikana (v. 1546) ei ollut niin täydellisiä («fullsätet») taloja peltoineen ja ulkopalstoineen, kuin Lappeella, Jääskessä, Muolaassa, Kivennavalla ja Uudellakirkolla, vaan niissä enimmäkseen harjoitettiin kalastusta. Koivistollaveroitettavanayksikkönä oli täysivero, nautakunta ja savu. Vuodesta 1600 eteenpäin myöskin mainittiin jousia ja sanottiin jouseksi joka miestä talonpojan talossa, joka kykeni jousta virittämään. Selkäsaarista v. 1539 maksettiin sääntöveroä joku määrä joka saarelta »vanhan tavan mukaan» tahi niin kuin »entisinä aikoina oli määrätty joka saarelle». Muutamia vuosikymmeniä myöhemmin luetellaan joka saarella savuja, jotka silloin olivat samaa, kuin manttaalitja talot. Niitä myöten yhä eteenkinpäin suoritettiin veroja. Loppupuolella 1500-lukua näissä saarissa myöskin oli jousia ja Piispansaarella täysiverojakin; läntisemmissä saarissa vielä myöhemmin (v. 1679) ruokakuntia eli perheitä. Verokappaleista huomaa mitä elinkeinoja harjoitettiin ja mitä tulolähteitä oli. Koivistolta ensin suoritettiin voita, rahoja, vaahterisia jousia, hylkeitä, lehmiä ja lampaita, sitte myöskin hailia ja v. 1559 jo maanviljelyksen tuotteita (rukiita, maltaita, kauroja ja humaloita) sekä lihaa, suolaa, suolatuita haukia sekä kuoreita, kyntteliä, jäniksiä, heiniä ja olkia. Silliiä myöskin Viipurin linnaan ja niitä sekä hailia tuli osakaloinakin niiltä virolaisilta

ja suomalaisilta, jotka syksyllä sattumalta kävivät Koi-viston ja Viipurin ulkopuolella kalastamassa. Selkäsaarista v. 1539 suoritettiin jokaisesta sääntöverona hylkeenrasvaa säädetty luku tynnyriä, leivisköitä ja nauvoja ja meni 20 leiviskää tynnyriin. Enemmän suorittivat Piispansaari, Lavansaari, Tytärsaari ja Seiskari, vähemmän jo Suursaari, Kuorsalo, Haapsaari, Mellansaari ja Tam-mio. Nämä saaret v. 1541 yhteensä maksoivat hylkeenrasvaa 1½ lästii, 8 leiviskää, 17 naulaa. V. 1545 paitsi sitä asutuista saarista suoritettiin verohailia 8½ tynnyriä. V. 1559 maksettiin sääntöverona Tytärsaaresta 50, Lavansaaresta 145, Seiskarista 65 ja Piispansaaresta 215 kimp-pua silliä. Seuraavana vuonna Suursaaresta, Haap-saaresta, Tammiosta, Kuorsalosta, Teikarista ja Mellan-saaresta suoritettiin yhteensä 82 leiviskää hylkeenrasvaa ja 3 tynnyriä hailia.¹⁾

Joka savulta ja jouselta sittemmin maksettiin myös-kin rahaveroa ja 1679 mainitaan läntisemmissä saarissa nimenomaan manttaalirahoja. Koska Ruotsin vallan aika-näistä selkäsaarista ei suoritettu mitään veroa maan-viljelyksen tuotteilla, niin siitä voi päätätä, että tämä elinkeino niissä oli vähäpätöinen ja tuskinpa sitä joka saarella oli olemassakaan. Saarelaiset olivat varsinkin ampujia ja kalastajia. Luultavasti harjoitettiin myöskin karjanhoitoa, koska vieläkin monessa saarella on hyviä

eteen muitakin lähempänä mannermaata sijaitsevia saaria, esim. Korpesaari, Pitkäpaasi (Pytkepäs), Baghö, Deel Holm ja Hoffuar-holm, jotka v. 1560 maksoivat verovoita. Fastöö Virolahdella v. 1539 maksoi veronsa rahalla. V. 1581 mainitaan Fagöö ja Gam-leböll(?)

heinämaita. Merimiehinäkin ja luotseina saatiin tuloja. Piispansaareissa v. 1611 asui kaksi perämiestä, jotka olivat vapaina verosta, koska heidän aina piti olla valmiina ohjaamaan kruunun laivoja Viipurista Narvaan, Nevanlinnaan ja Rääveliin. Paljoa myöhemmin (v. 1775) asui luotsi Teikarissa.

Suomenlahden selkäsaaretkin 1600luvulla joutuivat läänityksiksi, sillä niitähän Ruotsin hallitus anteliaasti sillä vuosisadalla jakeli yksityisille. Piispansaari, Lavan- saari, Seiskari ja Tytärsaari 12 p. Marrask. v. 1648, 5 p. Helmik. v. 1651 ja 4 p. Elok. v. 1653 annetuilla kirjeillä läänitettiin tallimestari ja vapaaherra Hans Wachtmeisterille sekä hänen perillisilleen rälssiksi Norrköpingin päätök- sen ehdoilla. Ne siis olivat Koiviston vapaaherrakuntaa. Vaikka Wachtmeisterin 107 taloa Koivistolla vanhoina perämiehentaloina olisivat olleet »luovuttamattomia» ja vuoden 1655 päätöksen mukaan peruutettavat, niin kun- ningas Kaarlo X Kustaa vapautti ne peruutuksesta ja hänen läänityksensä vasta v. 1681 oli kruunulle takaisin joutunut. Mellansaari 30 p. Lokak. v. 1650 annettiin Johan Patkul'ille Norrköpingin päätöksen ehdoilla rälssiksi, mutta se oli sitte (1679) översti Jurgen Mellin'in nimellä. Kustaa Horn 22 p. Tammik. v. 1650 sai kruu- nulta ostamalla Suursaaren, Tammion, Kuorsalon ja Haap- saaren. Viimeksi mainittu sitte oli sotapäällikkö Henrik Horn'in nimellä, Tammio ja Kuorsalo sotamarsalkka Nils Bjelken perimiä maita. Kauppakirjalla, joka oli tehty 15 p. Jouluk. v. 1674, sai Haapsaaren, Tammion ja Kuorsalon översti Herman Wrangel ja hänen perilli- sensä, joitten nimellä ne olivat kirjoissa vielä v. 1738, mutta nämät rälssisaaret (sanotaan myöskin »stadgalä-

genheter») olivat olleet myöskin von Scharenberg'eilla, joista yksi oli nainut Gertrud Wrangel'in. Eräs Scharenberg v. 1732 möi ne postitirehtööri Gustaf Duncan'ille ja tämä v. 1746 tuomari Renner'ille. Ison vihan aikana venäläiset kohta valtasivat Itä-Suomen rantoja ja saaria. He jo vv. 1703 ja 1704 tekivät retkiä Äyräpään kihlakuntaan ja v. 1709 Rannan kihlakunta oli hävitettynä, sen vouti Weckström kuoli Viipuriin sen piirityksen aikana ja kirjuri oli vankina. Kun Pietari suuri noin v. 1710 oli valloittanut rantoja ja satamia Suomenlahden itäosan kummallakin puolella, tahtoi hän pitää hallussaan kulkuväylän Viipurista ja äsken perustetusta Pietarista Itämerelle päin ja sentähden hän rauhanteossa v. 1721 pidätti Venäjälle Piispansaaren, Suursaaren, Lavansaaren, Seiskarin, Tytärsaaren, Mellansaaren ja Teikarin. Muut edellämainitut selkäsaaret luovutettiin Venäjälle vasta v. 1743. Läntiset saaret Venäjän ylivallan aikana taas kuuluivat Kyminkartanon maakuntaan, joka käsitti Kymin, Lappeen ja Jääsken kihlakunnat sekä Haminan ja Lappeenrannan kaupungit. Suursaari kuitenkin kohta oli erityisenä selkäsaarena Viipurin maakomissariatissa ja tähän luettiin myöskin Lavansaari, Seiskari, Tytärsaari ja Pienisaari. Vuodesta 1784 alkaen Koivisto ynnä Seiskari olivat Viipurin piiriä, Suursaari, Lavansaari ja Tytärsaari Haminan piiriä. Koivisto ynnä »Itämeren saaret» (Suursaari, Lavansaari, Seiskari, Tytärsaari ja Pienisaari) vuodesta 1797 alkaen olivat Viipurin kihlakuntaa. Sen vuosisadan kuluessa oli Suomen mannermaan rajapitäjissä ja myöskin näissä selkäsaarissa ollut sekavia oloja myöskin kirkollisissa asioissa. Noin v. 1740 ilmoitettiin, että Suursaaren asukkaat, kun Ka-

kista eivät saaneet kylläksi sielunhoitoa, tulivat Vehkalahdelle, siis vieraaseen valtakuntaan, siellä käydäkseen ripillä, ja sinne tuli Lavansaaresta sekä Tytärsaaresta pariskuntia vihittäväksi ilman kuulutusta. Siitä Kakin papisto teki valituksen ja Porvoon ja Viipurin tuomio-kapitulit vaihtoivat kirjeitä.

Ison vihan jälkeen oli v. 1728 Suursaassa henk-rahoja maksavia 42, Piispansaassa 31, Lavansaassa 51, Seiskarissa 16, Tytärsaassa 61, ja Teikarissa 2. V. 1738 oli Haapsaassa 7 taloa, Kuorsalossa 6 ja Tam-miossa 3. Vuosien 1741 - 43 sodan aikana taas kärsi-vät saarelaiset paljon vahinkoja. Heidän esim. täytyi palkatta kuljettaa majakanvahtia ja lietsata Venäjän so-talaivoja. He myöskin menettivät veneitä ja kalanpyy-dyksiä, niin että köyhtyivät. Haapsaaresta karkasi luot-sia Liivinmaalle ja heille sitte luvattiin palkintoa, jos pa-laisivat.

Venäjänkin vallan aikana maksettiin veroja varsinkin suolakaloilla, rasvalla ja rahoilla osaksi savuittain, osaksi henkilöittäin. Rahaverot taisivat yleensä enetä, mutta veroja määrättiin ja jaettiin vähän eri tavalla eri saarille.

Ne saaret, jotka Ison vihan aikana joutuivat Venä-jälle, kuuluivat ensin välittömästi kruunulle, mutta jo Elokuussa v. 1718 ja uudestaan Marraskuussa v. 1721 annettiin Suursaari, Lavansaari, Seiskari ja Tytärsaari espanjalaiselle, seremoniiamestarille eli hovinarrille Ve-näjän hovissa Johan da Costalle ikuiseksi omaisuudeksi. Anna Ivanovnan asettama maatilakomissioonin Syyskuussa v. 1740 kuitenkin lähetti Viipurin maakunnankanslialle ukaasin, että mainitut saaret da Costan ja hänen les-kensä kuoltua olivat kruunulle peruutettavat. Koska

da Costa oli velkaa kruunulle, niin maakomisarius Gröön v. 1741 otti sen osan vuoden 1740 kannosta, joka olisi ollut da Costan arendaattorin holsteinilaisen aliupseerin Jakob Pihlmanin maksettava da Costalle arenttimaksuna. Maaliskuussa v. 1742 sitte annettiin ukaasi, että nämä saaret 3 vuodeksi annetaan arennille Pihlman'ille. Mutta tämä ei ollenkaan tullut Viipurin lääninkonttoriin kontrahtia tekemään, koska »hänelle oli tullut senaatin ja amiraliteetin salaiset käskyt vihollisten laivastosta». Kun arentiaika loppui oli kontrahti vieläkin tekemättä. Pihlman kuitenkin oli joka vuosi maksanut Pietariin kaikki maksettavansa mutta, saarelaisilta kantaessaan hän otti mielivaltaisesti liikoja, niinkuin ennen da Costakin, eikä välittänyt »revisionista». Liian suuriin maksuihinsa saarelaiset hankkivat varoja matkoilla Inkeriin, Viroon ja Liivinmaalle. Amiraali Cornelius Cruys'lle hänen ja hänen rouvansa elinajaksi 30 Heinäk. v. 1720 annettiin 76 taloa Koivistolla ynnä Piispansaari, jossa 1700 luvun alulla useimmat tilat olivat augmentteja tahi kruunun välittömästi omistamia. V. 1741 nämät tilat olivat lasketut Systerbäkin armaturkanslian alle ja mielivaltaisesti nostettiin sitten päivätöiden määrää, jotka talonpojat Systerbäkkiin tekivät. Piispansaari v. 1772 vapautettiin näistä päivätöistä ja verot oli kruunu jo sitä ennen pidättänyt itselleen, mutta Systerbäkin alle kuuluneitten tilojen rästituetot vuosilta 1759—1772 olivat pitkiä.

Teikari oli apanagetiloja ja mainitaan sitte vaan kruunun tahi keisarillisen hovikanslian käytettävissä olevaksi.

Vanhoissa kartoissa Suomenlahden selkäsaaret ovat milloin missäkin. Eräässä Tukholmassa v. 1742 paine-

tussa kartassa vielä on kaksitettukin niin, että-Uuraan ulkopuolella on »Saitskarö» ja lähellä Inkeriä »Seeskär»; Uuraasta lounaaseen päin on »Löfsalö» ja lähellä Inkeriä »Lafvensari».

PAINOVIRHEITÄ.

3	siv.	14	riv.	ylh.	on	Lision,		pitää olla	Lisinon.
4	»	29	»	»	»	176,754		» »	176,854.
9	»	27	»	»	»	1872		» »	1812
	»	9	»	¹⁰	»	mesinaomenapuita,	»	»	mesiomenapuita
	»		»	¹¹	»	Ruokolassa	¹⁴	»	Ruskealassa.
15	»	16	»	»	»	Tuohola,		» »	Tuokola,
22	»	30	»	»	»	luettiin		» »	lueteltiin
24	»	8	»	»	»	Vesiön		» »	Vexiön
24	»	14	»	»	»	Henrich		» »	Heinrich
25	»	2	»	»	»	Kyminlaakson		» »	Kyminkartanon
25	»	4	»	»	»	1747		» »	1743
25	»	10	»	»	»	omista		» »	muista
26	»	13	»	»	»	hallitsija,		» »	hallitsijan,
28	»	26	»	»	»	32		» »	34
29	»	1	»	»	»	80		» »	30
29	»	2	»	»	»	59		» »	39
29	»	12	»	»	»	Scroeder		» »	Schroeder
29	»	24	»	»	»	sadal		» »	sadqs
31	»	11	»	»	»	1,315		» »	1,325
31	»	14	»	»	»	1/4		» »	
31	»	15	»	»	»	esimiehen		» »	9 miehen
31	»	30	»	»	»	Vilebskin		» »	Vitebskin
32	»	21	»	»	»	parruista,		» »	paanuista,
33	»	2	»	»	»	ovat		» »	ovet ovat
33	»	6	»	»	»	ovet		» »	orret
35	»	1	»	»	»	seprottineen,		» »	aaprottineen,
35	»	7	»	»	»	niittyvanhasia, apilamaisia, pitää olla niit-			tynvanhasia, apilamaisia raateita,

35	siv.	31	riv.	ylh.	on	riihi	pitää olla	(poistettava sana)
36		11	»	»	»	kirjallisuus-	»	» kansallisuus-
40		9	»	»	»	venäjääkin.	»	» ruotsia ja nyt venäjääkin.
						22 ⁴⁰	»	» (vanfgesetzt) » » (aufgesetzt)
41	»	16	»	»	»	ulko-oppila,	»	» ulko-oppilaita,
		18	»	⁴¹	»	viburgenser,	»	» viburgenses,
		»	19	»	⁴¹	russin-fennerer,	»	» russia-fennones,
		»	23-24	»	⁴¹	taiteilijain	»	» tieteilijäin,
42	»	6				kirjallisuudestaan,	»	» kansallisuudestaan.
42	»	16	»			Rakkolaan	»	» Sakkolaan »
45	»	12	»	»		(disputarliga) seutua,	»	» pitää olla (disputerliga) seutuja
45		27	»	»	»	sotaväkeä, pilasi	»	» pitää olla sotaväkeä, joka pilasi
67	»	4	»	»	»	22	»	» 32
68	»	19	»	»	»	mukaan, Samalla	»	» mukaan samalla
69	»	1	»	»	»	Nitrofonía	»	» Mitrofonía
69	»	25	»	»	»	rassilstshikkeja	»	» roschilshikkeja
70	»	2	»	»	»	saapuvilla	»	» saapuville
72	»	15	»	»	»	1779	»	» 1749
72	»	21	»	»	»	raschilshikeille	»	» roschilshikeille
73	»	7	»	»	»	ei	»	» oli
73	»	12	»	»	»	poistuvan hovinhoitaja,	»	» pitää olla poistuva hovinhoitaja otti
73	»	13	»	»	»	rashod	»	» pitää olla roschod
74	»	20	»	»	»	Populin	»	» » populin
74	»	20	»	»	»	Jaatisen	»	» » Jaarisen
78	»	5	»	»	»	rikasikko	»	» » rikasikka
80	»	31	»	»	»	Kekin	»	» » Kakin

SISÄLLYSLUETTELO.

	Siv.
I. Silmäys Vanhaan Suomeen	3
II. Maalaisten elinkeinot Vanhassa Suomessa v. 1812.	5
III. Vanhan Suomen metsistä ja metsänhoitolaitoksesta	14
IV. Viinanpoltto ja kauppa Vanhassa Suomessa	19
V. Vanhan Suomen kirkollisia oloja vuoteen 1812.	23
VI. Pappiloita Vanhassa Suomessa miespolvi takaperin	32
VII. Kieli- ja kansallisuus-oloista Vanhassa Suomessa	36
VIII. Muutamia tietoja ison Pohjan sodan ensi vuosilta.	42
IX. Lappeenrannan maakunnan oloista Turun rauhan edellä ja jälkeen	44
X. Oloja lahjoitusmailla 1700 luvulla	57
XI. Erään lahjoitusmaan hovi puolivuosisataa takaperin	76
XII. Tietoja Suomenlahden selkäsaarista	79
